

บทที่ ๓

การสั่งสอนบุตรธิดาตามหลักพุทธจริยธรรม ของพ่อตัวอย่างและแม่ดีเด่นในสังคมไทย

ในบทนี้จะศึกษาการสั่งสอนบุตรธิดาตามหลักพุทธจริยธรรมของพ่อตัวอย่างและแม่ดีเด่นในสังคมไทย โดยจะศึกษาบทบาทหน้าที่ของบิดามารดา ความสำคัญของบิดามารดา ประวัติความเป็นมาของวันพ่อแห่งชาติและวันแม่แห่งชาติ การสั่งสอนบุตรธิดาตามหลักพุทธจริยธรรมของพ่อตัวอย่างและแม่ดีเด่นในสังคมไทยและบทสรุปไปตามลำดับ

- ๓.๑ บทบาทหน้าที่ของบิดามารดา
- ๓.๒ ความสำคัญของบิดามารดา
- ๓.๓ ประวัติความเป็นมาของวันพ่อแห่งชาติและวันแม่แห่งชาติ
- ๓.๔ การสั่งสอนบุตรธิดาตามหลักพุทธจริยธรรมของพ่อตัวอย่างและแม่ดีเด่นในสังคมไทย
- ๓.๕ บทสรุป

๓.๑ บทบาทหน้าที่ของบิดามารดา

๓.๑.๑ หน้าที่ของบิดามารดา

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.๒๕๕๒ได้อธิบายความหมายของหน้าที่ไว้ว่า “หน้าที่หมายถึงกิจที่ควรทำหรือกิจที่ต้องทำ,วงแห่งกิจการ”^๑

พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบการเจริญรุ่งเรืองของชีวิตเหมือนกับต้นไม้ เพราะต้นไม้ที่จะเจริญเติบโตสมบูรณ์ได้ดีเจ้าของจะต้องดูแลด้วยการกำจัดวัชพืชและไม้อื่นที่เป็นตัวแย่งอาหาร และบำรุงด้วยปุ๋ยและน้ำอย่างถูกวิธีจึงจะเจริญงอกงาม ชีวิตจะเจริญงอกงามได้ก็ต้องกำจัดวัชพืชคืออกุศลให้ออกไปแล้วสั่งสมพัฒนากุศลให้เกิดขึ้นในอายตนะ ขั้นตอนในการพัฒนาตนตามหลักพระพุทธศาสนา จะต้องละทิ้งสิ่งที่เป็นบาปอกุศลและในขณะเดียวกันก็ต้องสร้างให้กุศลเกิดขึ้นอีกดังพระพุทธโอวาทในโอวาทปาติโมกข์ที่ทรงแสดงหลักการของพระพุทธศาสนา๓ ประการ^๒ ได้แก่

๑. การเว้นจากการกระทำความชั่วทั้งปวง
๒. การทำกุศลให้ถึงพร้อม
๓. การทำจิตของตนให้ผ่องใส

^๑ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน,๒๕๕๒,หน้า๓.

^๒ม.ม. (ไทย)๑๒/๒๖๕/๑๗๓.

^๓ที.ม. (ไทย)๑๐/๕๔/๔๘.

หลักการของพระพุทธศาสนานี้ มีความสอดคล้องกับการทำหน้าที่ในการสั่งสอนบุตรของบิดามารดา ที่จะต้องสอนให้ละทิ้งความชั่ว และสร้างคุณงามความดีประกอบกับหน้าที่บิดามารดาในพุทธจริยศาสตร์ บิดามารดาที่เป็นสัมมาทิฐิมีสติมีปัญญาอยู่แล้วให้มีโอกาสในการประพฤติธรรมให้ยิ่งขึ้นไป ให้มารดาบิดามีศรัทธาศีลจาคะและปัญญา เพราะเมื่อบิดามารดาถึงธรรมด้วยปัญญามีธรรมเป็นที่พึ่งไม่สร้างกรรมชั่วด้วยตนเอง ย่อมเป็นการปิดทางแห่งอบายภูมิ คือแม่สิ้นชีวิตก็ไม่ไปเกิดในอบายภูมิ^๔มีนรก สัตว์เดรัจฉาน เปต และอสุรกายแต่จะเลื่อนชั้นตนเองเป็นอริยชน เป็นพระอริยบุคคลพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงด้วยการพยายามให้บิดามารดาดำรงอยู่ในฐานะอย่างนี้บุตรจึงเชื่อว่าเป็นการตอบแทนที่แท้จริงความสมบูรณ์ของครอบครัวนอกจากประกอบด้วยส่วนที่เป็นกายภาพคือมารดาบิดาและบุตรธิดาครบถ้วนแล้วจะขาดไม่ได้อีกส่วนที่เป็นจิตภาพคือการมีจริยธรรมเป็นครรลองของครอบครัวเพราะว่าจริยธรรมคือสายใยที่เชื่อมโยงให้มั่นคงเป็นเสมือนพันธะที่นำไปสู่การสร้างจิตสำนึกให้แก่บุคคลในครอบครัวได้รู้และปฏิบัติหน้าที่ของตนกล่าวคือมารดาบิดารู้หน้าที่ในฐานะที่เป็นบุพการีของบุตรทำหน้าที่สร้างความสุขให้กับครอบครัวได้เพราะหน้าที่มีศีลธรรมเป็นรากฐาน^๕

เพราะฉะนั้นหน้าที่ของบิดามารดาที่มีความเกี่ยวข้องกับบุตรตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิและเจริญเติบโตในครรภ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับบุตรมากที่สุดเมื่ออยู่ในครรภ์คือมารดา เพราะบุตรได้อาศัยครรภ์ของมารดาสำหรับการเจริญเติบโตจนครบกำหนดคลอดออกมาส่วนผู้เป็นบิดาในฐานะเป็นผู้ให้กำเนิดบุตรร่วมกับมารดา เมื่อตอนที่มารดาตั้งครรภ์ ฝ่ายบิดาก็เป็นผู้ที่มีความสำคัญในการดูแลมารดาที่ขณะตั้งครรภ์ตลอดจนรับภาระในด้านต่างๆแทนมารดาด้วยจึงนับว่าทั้งบิดามารดาได้ทำหน้าที่สำคัญต่อบุตรตั้งแต่ยังไม่ได้คลอดออกมาเมื่อบุตรคลอดออกมาและดำรงชีวิตอยู่เช่นกับบุคคลทั่วไปหน้าที่ของบิดามารดาที่มีต่อบุตรเพิ่มขยายขอบเขตมากขึ้นตามลำดับพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหน้าที่หลักของบิดามารดาที่พึงปฏิบัติมีดังนี้^๖ บิดามารดาเป็นผู้ใกล้ชิดบุตรธิดาที่สุดมีอิทธิพลในการหล่อหลอมบุตรธิดาให้เป็นพลเมืองดีหรือเป็นพลเมืองร้ายมากกว่าใครๆแต่บิดามารดาทุกคนย่อมปรารถนาให้บุตรธิดาของตนเป็นพลเมืองดีเป็นคนดีของครอบครัวและของสังคมทั้งสิ้น เพื่อให้บรรลุดุติประสงคอันนี้บิดามารดาจำต้องมีจรรยาบรรณ คือมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อบุตรธิดาของตนเมื่อบิดามารดาปฏิบัติหน้าที่อันนี้แล้วนอกจากจะทำให้บุตรธิดาเป็นคนดีดังประสงค์ได้แล้ว ยังเป็นเหตุให้บุตรธิดาเกิดความสำนึกและซาบซึ้งในตัวบิดามารดาว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่ตนอย่างแท้จริงและเป็นเหตุจูงใจให้บุตรธิดาสอนตอบพระคุณในโอกาสต่อไปด้วยบิดามารดาที่จะได้ชื่อว่าเป็น“พ่อแก้วแม่แก้วของลูก”

๓.๑.๒ หน้าที่การเลี้ยงดูด้านร่างกาย

^๔พระมหาภูเนตฺตจันทรชิต, “หน้าที่ของมารดา บิดาในพุทธจริยศาสตร์, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล.๒๕๕๑.)

^๕ที.ปา.(ไทย)๑๑/๑๙๘/๒๐๖/๑๗๐-๑๗๓ .

พระพุทธเจ้าทรงถือว่าความรักของแม่สูงส่งเหนือความรักใดเพราะเป็นความรักที่มีคุณธรรมของพรหมวิหาร ๔ ครบถ้วน คือมีเมตตาความปรารถนาดีต่อลูกตั้งแต่ตอนอยู่ในครรภ์ภรรยาช่วยเหลือให้ลูกให้พ้นทุกข์ มุทิตายินดีเมื่อลูกได้ดีและอุเบกขารู้จักวางเฉยในเรื่องและในเวลาที่เหมาะสมมารดาบิดาต้องบำรุงเลี้ยงบุตรธิดาตั้งแต่ในครรภ์กระทั่งคลอดออกมาแล้วหน้าที่โดยตรงกับบุตรเพราะทันทีที่ชีวิตใหม่กำเนิดขึ้นมาในครอบครัว มารดาบิดาและสมาชิกทุกคนที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันทำหน้าที่ดูแลสมาชิกคนใหม่ ให้ความรักบำรุงเลี้ยงด้วยน้ำนมจากอก ด้วยข้าวปลาอาหารนานาชนิดจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่และประสบการณ์ต่างๆ เด็กต้องใช้เวลาอยู่ในครอบครัวนานนับสิบปีกว่าจะก้าวไปเป็นผู้ใหญ่ส่วนหนึ่งของสังคมมารดา บิดาทำหน้าที่ของตนเองด้วยอนุเคราะห์บุตรโดยเหตุประการนี้แล้วย่อมเป็นคนที่มีคุณภาพมีความสุขความเจริญด้วยชาติวุฒิคุณวุฒิและวัยวุฒิการทำหน้าที่ของพ่อแม่ที่ดีมีดังนี้

๑. ห้ามปรามมิให้ประพฤตชั่ว (ปาปา นิวาเรณติ)

การประพฤตชั่วทางกาย ทางวาจาและทางใจเป็นอกุศลธรรมที่บุคคลพึงเว้นเพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น บิดามารดาจะต้องแนะนำสั่งสอนบุตรของตนให้รู้จักกุศล (ความชั่ว) ในทุกๆ ด้านทั้งด้านกายาวาจาและใจตลอดจนเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการประพฤตชั่วได้ เช่นการคบคนไม่ดี การอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่มีโทษการดำรงชีวิตด้วยความประมาทความเกียจคร้าน^๖ ที่เป็นเหตุให้เกิดอกุศลเกิดขึ้นแนวทางแห่งความชั่วที่มารดาบิดาพึงห้ามปรามมิให้บุตรดำเนินตามได้แก่อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ^๗ คือ การฆ่าและเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น การละเมิดช่วงชิงทรัพย์สินของผู้อื่นประพฤตผิดในกาม การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ มีความโลภต้องการอยากได้สิ่งของของผู้อื่น การอาฆาตพยายามบาทปองร้ายผู้อื่นและการมีความเห็นผิด เนื่องจากการดาบิดามีประสบการณ์มากกว่า และย่อมรู้สิ่งที่ควรไม่ควรสิ่งที่พึงปฏิบัติและไม่พึงปฏิบัติ จึงจะสามารถแนะนำบุตรให้ละเว้นจากความชั่วต่างๆ ได้อีกทั้งการละอกุศลเป็นสิ่งที่เกิดประโยชน์และความสุขแก่ชีวิต^๘ จึงเป็นสิ่งที่บิดามารดาต้องบอกกล่าวชี้แจง ให้บุตรได้ทราบ และห้ามปรามมิให้กระทำในสิ่งที่เป็นอกุศล

๒. อบรมสั่งสอนให้ประพฤตดี (กลยาณ นิเวเสนติ)

การอบรมสั่งสอนให้บุตรเป็นคนดีทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า สัตบุรุษ^๙ บุตรที่เป็นสัตบุรุษย่อมประพฤตในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ก่อให้เกิดความสุขความเจริญแก่บุคคลในครอบครัวและ

^๖ ม.อ.อ.(ไทย)๑๔/๔๗๑/๒๖๙.

^๗ อ.จ.เอกก.(ไทย)๒๐/๕๗/๑๐.

^๘ ที.ปา. (ไทย)๑๑/๔๗๐/๓๓๐

^๙ อ.จ.ทุก.(ไทย)๒๐/๒๖๕/๖๗.

^{๑๐} อ.จ.อ.ฐก. (ไทย)๒๓/๑๒๘/๒๑๙.

สังคมอย่างมากมาย การสั่งสอนบุตรให้ดำรงอยู่ในความดีได้แก่ให้ดำรงอยู่ในกุศลกรรมบถ๑๐ ประการ^{๑๑} อันเป็นความดีที่ต้องปฏิบัติขั้นพื้นฐาน ได้แก่การเว้นจากการฆ่าและเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น การเว้นจากการละเมิดช่วงชิงทรัพย์สินของผู้อื่น เว้นจากการประพฤติดินในกาม เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อไม่มีความโลภต้องการอยากได้สิ่งของผู้อื่น เว้นจากการอาฆาต พยาบาทปองร้ายผู้อื่น และการมีความเห็นถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ บิดามารดาจะต้องปลูกฝังให้บุตรมี จิตสำนึกทางด้านคุณธรรม และมีฉันทะในการทำความดี และพัฒนาให้มีความดียิ่งขึ้นไป มิให้ หยุดอยู่กับระดับความดีเดิมเพราะความดีเป็นสิ่งที่ไม่ควรสันโดษ (ไม่สันโดษในกุศลธรรม)^{๑๒}

๓. ส่งเสริมให้ศึกษาเล่าเรียน(ลิปปี ลิกขาпенติ)

บิดามารดาถือว่าเป็นครูคนแรกของบุตร เพราะสอนให้บุตรเรียนรู้จักสิ่งต่าง ๆ มากมายก่อน ใคร่อื่นอีกคำหนึ่งท่านเรียกว่า “ผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร” เพราะบุตรได้พบกับบิดามารดามาก่อนใครอื่น บิดามารดาจึงเป็นตัวแทนชายหญิงทั้งโลกที่บุตรได้เรียนรู้ อีกทั้งพฤติกรรมของบิดามารดาที่แสดงให้ บุตรเห็น เป็นการปลูกฝังพฤติกรรมดังกล่าวแก่บุตรทั้งทางตรงและทางอ้อม^{๑๓} นอกจากบิดามารดาจะ สอนให้บุตรได้ศึกษาเรียนรู้สิ่งต่างๆที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้วยตนเองแล้วยังต้องส่งเสริมให้บุตรของ ตนได้ศึกษาเรียนรู้ศิลปะวิชาต่างๆที่จำเป็นภายนอกบ้าน อันได้แก่โรงเรียน หรือการศึกษาในระบบ โรงเรียน เพื่อส่งเสริมให้เขามีความรู้ มีทักษะในการดำเนินชีวิตที่ดี สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัว และครอบครัวได้ ซึ่งศิลปะวิทยาการมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่และความมั่นคงของชีวิต หากผู้ใด ไม่มีความรู้หรือทักษะความสามารถอย่างใดอย่างหนึ่งสำหรับดำรงชีวิตก็จะเป็นผู้ไร้ ความสามารถไม่อาจจะดำรงอยู่ได้อย่างมีความสุขด้วยเหตุนี้มารดาบิดาจะต้องให้การศึกษาแก่บุตรธิดา ของตนเพื่อให้เขาเติบโตมาด้วยความรู้ความสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้

๔. เป็นธุระให้บุตรเมื่อจะมีคู่ครอง(ปฏริฐเปณ ทาเรน สยญเชนติ)

เมื่อบุตรเติบโตเป็นผู้ใหญ่สมควรจะมีครอบครัวบิดามารดาต้องรับภาระเอาใจใส่ดูแลด้านการ มีครอบครัวของบุตรเริ่มจากการให้คำแนะนำในการเลือกคู่ครองของบุตรโดยให้คำปรึกษาในฐานะที่ บิดามารดาฝ่ายประสบการณ์มาก่อนย่อมให้คำแนะนำที่ดีแก่บุตรได้ตลอดจนการขวนขวายภาระตาม ประเพณีเช่นการสู่ขอ การหมั้นหมั้น การสมรส ฯลฯซึ่งบิดามารดาจะต้องช่วยเหลือด้านทรัพย์สินเงิน ทองอันเป็นค่าธรรมเนียม ได้แก่ค่าสินสอด ค่าใช้จ่ายในการแต่งงานเป็นต้น ในสังคมที่ผู้ใหญ่เป็นผู้ จัดหาคู่สมรสให้กับบุตร บิดามารดาจะต้องมีบทบาทอย่างมากเพราะต้องมีการเลือกสรรคนที่ดี เพื่อที่จะมาเป็นบุตรเขยหรือสะใภ้ของตนโดยต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในครอบครัวของบุตรเป็นสำคัญ

^{๑๑} ๑. อ. อนุชิต (ไทย) ๒๓/๑๓๙/๒๓๙.

^{๑๒} ๑. ๑. ๒๐/๒๕๑/๕๘

^{๑๓} พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), ความสุขของครอบครัว คือสันติสุขของสังคม, หน้า ๑๔-๑๕

หรือในสังคมที่ชายหญิงมีอิสระในการเลือกคู่ครองเอง บิดามารดาก็ต้องคอยให้คำแนะนำบุตรให้รู้จักเลือกคนที่ดี เพื่อมาเป็นสามีหรือภรรยา

๕. มอบทรัพย์ให้ตามโอกาสอันควร (สมเย ทายชฺช นิยาทาเนติ)

บิดามารดาเป็นผู้ให้การสงเคราะห์บุตรด้วยทรัพย์สินเงินทองตามที่จำเป็นเพื่อให้เขาได้นำไปใช้จ่ายส่วนตัว และเมื่อบุตรอยู่ในวัยอันสมควรที่จะต้องได้รับมรดกจากตระกูลผู้เป็นบิดามารดาจะตั้งแบ่งปันมรดกของตระกูลให้แก่บุตรแต่ละคนเพื่อนำไปเป็นฐานสำหรับการสร้างเนื้อสร้างตัวต่อไปในอนาคตการมอบทรัพย์สินให้กับบุตรนั้นจะต้องดูความเหมาะสม และให้ในเวลาที่เหมาะสมที่ไม่ควรให้ตามใจบุตรหรือเอาวัตถุเงินทองเป็นสิ่งสำคัญในการเลี้ยงดูเช่นปัจจุบันบิดามารดาบางคนมีวิธีการเลี้ยงดูบุตรโดยให้เงินทองแทนการเลี้ยงดู จนมีคำกล่าวว่าเป็น “สัตว์เลี้ยงลูกด้วยเงิน” ซึ่งเป็นคำเรียกบิดามารดาผู้ปัจจุบันการให้วัตถุสิ่งของเงินทองแก่บุตรอย่างไม่คำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสมจะเป็นการปลูกฝังค่านิยมทางวัตถุ(วัตถุนิยม)ให้กับบุตรทำให้ไม่รู้จักคุณค่าของเงินทองที่ถูกต้อง และเป็นการสร้างนิสัยฟุ่มเฟือยตามใจตนเองขาดความพากเพียรพยายามในการแสวงหาและพึ่งพาตัวเองเพราะเคยได้รับการตามใจจากบิดามารดามาตั้งแต่เด็ก

บิดามารดาเมื่อเห็นบุตรชายบุตรหญิงเติบโตเป็นผู้ใหญ่สมควรจะครบครันแล้วบิดามารดาต้องรับภาระหน้าที่เอาใจใส่ด้านการมีครอบครัวของบุตร เริ่มจากการให้คำแนะนำ ในการเลือกคู่ครองของบุตร โดยให้คำปรึกษาในฐานะที่เป็นบิดามารดาได้ผ่านประสบการณ์มาก่อน ย่อมให้คำแนะนำที่ดีแก่บุตรได้ ตลอดจนการติดต่อสู่ขอการหมั้นนั้น การสมรสตามประเพณี ฯลฯ ซึ่งบิดามารดาจะต้องช่วยเหลือ ด้านทรัพย์สินเงินทอง ค่าสินสอดทองหมั้นค่าใช้จ่ายในการแต่งงาน เป็นต้นบิดามารดาจะต้องมีบทบาทในการเลือกสรรคนที่จะมาเป็นบุตรเขยหรือบุตรสะใภ้ โดยต้องคำนึงความสุขของครอบครัวบุตรเป็นสำคัญ หรือตามใจให้บุตรชายและบุตรหญิงมีอิสระในการหาคู่ครองเองบิดามารดาต้องคอยให้คำแนะนำบุตรให้รู้จักเลือกคนดี เพื่อมาเป็นสามีหรือภรรยา เพราะคู่สมรสทุกคนย่อมต้องการความเป็นรักแท้ ต้องการความจริงใจจากคู่ครองของตนหากมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนอกใจ ก็จะเกิดปัญหาขึ้นในครอบครัวอย่างแน่นอน หรืออาจก่อให้เกิดความแตกร้างในครอบครัวทั้งสองฝ่าย เพราะการนอกใจของคู่ครอง และได้แต่งงานอยู่กินกันเป็นสามีภรรยา สามีจะต้องมีความซื่อสัตย์จริงใจต่อภรรยา ไม่คบหาหญิงอื่นในเชิงชู้สาวภรรยาก็ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสามี ไม่นอกใจไปมีชายอื่น หากทั้งสองฝ่ายไม่มีความจริงใจต่อกัน ก็จะเกิดความทุกข์ความเดือดร้อนตามมามากมาย พระพุทธองค์ตรัสว่า “ทุกข์ของหญิงสำคัญสองประการ”^{๑๔}ได้แก่(๑)ทุกข์เพราะการคลอดบุตร และ(๒)ทุกข์เพราะการอยู่ร่วมกับหญิงร่วมสามี(ภรรยาน้อย) หรือสามีมีหญิงอื่น”อันเป็นความทุกข์ของหญิงและโดยปกติทั่วไปของ

^{๑๔} พุ.เถร.อ.ไทย)๒๖/๔๖๔/๔๑๒.

สตรี ย่อมไม่ปรารถนาที่จะให้มีหญิงอื่นดังปรากฏในฐานสูตร^{๑๕} ที่กล่าวถึงความปรารถนาของสตรี๕ประการ ได้แก่

- ๑)ขอให้เกิดในตระกูลที่เหมาะสม
- ๒)ขอให้ได้แต่งงานกับสามีที่มีตระกูลที่เหมาะสม
- ๓)ขอให้อยู่กับสามีที่ไม่มีหญิงอื่น
- ๔)ขอให้มีความสามารถควบคุมสามีได้

ฉะนั้น การที่สามีมีหญิงอื่นจึงเป็นความผิดต่อภรรยาของตนอย่างสูงสุด และเป็นสาเหตุของปัญหาของครอบครัวนานัปการ ภรรยาต้องมีความจริงใจต่อสามี ถ้าหญิงใดประพฤตินอกใจสามี ก็จะถูกประณามจากสังคมว่าเป็นหญิงหลายใจมากเกินไปในกามารมณ์ ในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวยกย่องหญิงที่ซื่อสัตย์ต่อสามีของตน ไม่ประพฤตินอกใจสามีแม้จะมีโอกาสก็ตามว่าเป็นผู้สร้างประโยชน์สุขให้กับตนเองทั้งในปัจจุบันและปรโลก “ในขุททกนิกาย วิมานวัตถุ”^{๑๖} ได้กล่าวถึงสาเหตุ นางเทพธิดาองค์หนึ่งมีรัศมีกายเปล่งปลั่งมีอานุภาพมาก เป็นเพราะตอนเป็นมนุษย์นางเป็นผู้มีสัจจะต่อสามี ไม่นอกใจ จึงได้รับอานิสงส์ของบุญกรรมนั้น ส่วนผู้ที่ประพฤตินอกใจสามี เป็นชู้กับชายอื่นก็ถูกติเตียน และเป็นสาเหตุของความแตกแยกในครอบครัว จนก่อให้เกิดปัญหาตามมาในที่สุดแม้จะจากโลกนี้ไปแล้วก็พบกับทุกข์ในอุคคหสูตรได้อธิบายหน้าที่ของภรรยาเพิ่มดังนี้

๑. จงปรนนิบัติเลี้ยงดูบิดามารดาของสามี ด้วยการตื่นก่อนท่านนอนที่หลังท่านคอยรับใช้ดูแลท่าน ประพฤติตนเป็นที่พอใจ พูดคำสุภาพอ่อนโยน

๒. จงให้เกียรติและนับถือบุคคลที่สามีเคารพ เช่นมารดาบิดาสมณพราหมณ์ พิงอุปฐากดูแลท่านเหล่านั้นด้วย

๓. จงเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการทำงาน ทำงานอย่างรอบคอบ

๔. ดูแลงานบ้านว่ามีสิ่งใดที่ทำแล้ว สิ่งใดที่ยังไม่ทำ ดูแลผู้ป่วยในบ้านและพึงช่วยเหลืองานที่เขาทำไม่ได้ รู้จักแบ่งสิ่งของให้แก่ผู้อื่น

๕. รักษาทรัพย์สินที่สามีหามาได้ ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือยและไม่นำเงินทองไปใช้ในทางเสียหาย ในคัมภีร์มโนรถปุรณิ^{๑๗} และคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา^{๑๘} ได้กล่าวถึงข้อพึงปฏิบัติสำหรับหญิงที่ไปอยู่กับตระกูลสามี ในฐานะเป็นภรรยา และเป็นลูกสะใภ้ ซึ่งเป็นโอวาทของธัญชัยเศรษฐีผู้เป็นบิดา ที่กล่าวสอนนางวิสาขาผู้สาว ก่อนที่นางจะแต่งงานอยู่กับสามี โอวาทที่ท่านเศรษฐีให้แก่นางวิสาขานั้น มี๑๐ประการ ได้แก่

^{๑๕} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๔๙๒/๒๘๔.

^{๑๖} ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๑/๑๒.

^{๑๗} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๓/๓๕.

^{๑๘} อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๕๗/๓๖๐

๑)ไฟในอย่านำออก (อนโตอคคิ พหิ น นีกิริตพโพ) ได้แก่การไม่นำเอาเรื่องราวเฉพาะ ไปบอกกล่าวแก่บุคคลภายนอก

๒)ไฟนอกอย่านำเข้า(พหิ อคคิอนโต น ปเวเสตพโพ)ได้แก่การไม่นำเอาเรื่องราวหรือปัญหาภายนอกเข้ามาภายในครอบครัว เพราะอาจจะทำให้เกิดความแตกแยกภายในครอบครัวได้

๓)ควรให้แก่ผู้ควรให้ (ททนต์สเสว ทาทพพ) ได้แก่ควรให้วัตถุสิ่งของและการช่วยเหลือแก่ ผู้ที่ให้อะไร หรือให้แก่ผู้ที่ควรให้ เช่นผู้ที่มีอุปการคุณต่อตนเองและครอบครัว

๔)ไม่ควรให้แก่ผู้ที่ไม่ให้(อททนต์สส น ทาทพพ)ได้แก่ ไม่ควรให้แก่บุคคลที่ไม่มีน้ำใจตอบแทนหรือให้ไปแล้วไม่ประกอบประโยชน์ใดๆ

๕)ควรให้ทั้งแก่ผู้ให้และผู้ที่ไม่ให้ (ททนต์สสาปี อททนต์สสาปี ทาทพพ)ได้แก่ การให้เพื่อสงเคราะห์ญาติมิตรที่ขัดสน โดยไม่หวังผลตอบแทน

๖)ควรนั่งให้เป็นสุข (สุข นิสิติตสพพ)ได้แก่การรู้จักกิริยามารยาทที่เหมาะสมกับตน แม้จะนั่งจะต้องมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ในตระกูล รู้จักที่ต่ำที่สูงที่ควรนั่ง ที่ไม่ควรนั่ง

๗)ควรบริโภคให้เป็นสุข (สุขภุญชิตพพ)ได้แก่รู้จักมารยาทในการรับประทานอาหารไม่รับประทานอาหารก่อนผู้ใหญ่ รู้จักการเตรียมอาหารตามเวลา และรู้จักประมาณในการบริโภค

๘)พึงนอนให้เป็นสุข (สุข นิปชิตพพ) ได้แก่การรู้จักจัดเวลาในการสำหรับนอนหลับพักผ่อนให้เป็นเวลาและเหมาะสมกับตน โดยการตื่นก่อนนอนที่หลัง ไม่เกียจคร้านนอนกลางวัน

๙)พึงบูชาไฟ (อคคิ ปริจิริตพพ) ได้แก่การปรนนิบัติบุคคลฝ่ายสามี๓ประเภท ที่เปรียบเหมือนไฟ เพราะถ้าปฏิบัติถูกต้องย่อมเกิดคุณมาก แต่ถ้าปฏิบัติผิดอาจเกิดโทษร้ายแรง เหมือนไฟเผาผลาญตัวเอง^{๑๙}ได้แก่

(๑)มารดาบิดา

(๒)สามี บุตร และคนในปกครอง

(๓)บรรพชนนักบวชที่เคารพนับถือของตระกูล^{๒๐}

๑๐)พึงนอนน้อมต่อเทวดา (อนโตเทวดา นมสสิตพพา) ได้แก่การให้ความเคารพมีความนอบน้อมต่อสามีและบิดามารดาของสามี เพราะเป็นดุจเทวดาประจำตระกูล

หน้าที่ของสามีและภรรยาดังกล่าวนั้น มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของครอบครัว เพราะสามีภรรยาเป็นเสาหลักของครอบครัว และเป็นเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์กัน^{๒๑}ครอบครัวที่ขาดสามีภรรยาซึ่งเป็นบิดามารดาของบุตรด้วย ก็จะทำให้ครอบครัวไม่มั่นคง ดังคำสุภาษิตไทยว่า “ขาดพ่อเหมือนถั่ว

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต.พิมพ์ครั้งที่๒**, (กรุงเทพฯ. มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๕๓.

^{๒๐} ที.ปา.(ไทย)๑๑/ ๒๒๘/๑๙๗.

^{๒๑} ชุ.ชา.ทสก.(ไทย)๒๗/๕๗๘-๕๑๘/๑๔๐.

อหังขาดแม่เหมือนแพแตก” ดังนั้น ทั้งสามีและภรรยาล้วนมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อความอยู่รอดของครอบครัว การทำหน้าที่ของสามีภรรยาอย่างสมบูรณ์ จะเป็นผลให้ครอบครัวสงบสุข

๓.๑.๓ หน้าที่การเลี้ยงดูด้านจิตใจ

การเลี้ยงดูด้านจิตใจได้แก่การประพุดิตนเป็นคนดี ด้วยการกระทำความดีทางกาย วาจา และทางใจ ปฏิบัติแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นสิ่งที่เจริญใจของบิดามารดา ย่อมทำให้บุตรมีความสุขใจ เพราะบุตรเป็นคนดี หากบุตรประพฤติไม่ดี ทำในสิ่งที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ครอบครัวและวงศ์ตระกูล ก็จะทำให้บิดามารดาเป็นทุกข์ใจไม่สบายใจ การเลี้ยงดูทางใจจึงเป็นสิ่งสำคัญของการตอบแทนคุณบิดามารดา เพราะเพียงแต่การเลี้ยงกายอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะให้บิดามารดาเป็นสุขได้ ฉะนั้นบุตรจึงต้องให้ความสำคัญกับการเลี้ยงดูทางใจแก่บิดามารดาด้วย บิดามารดาเป็นผู้นำของสมาชิกในครอบครัวเปรียบเสมือนผู้เป็นใหญ่ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมคือ พรหมวิหาร๔ และการเว้นจากอคติ๔ บิดามารดาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องทำให้บุตรธิดามีใจ เพราะบุตรธิดาคือสิ่งที่รักในดวงใจที่ประเสริฐที่สุด บางครั้งบุตรธิดามีความเห็นไม่ถูกต้องอาจจะแสดงอาการดื้อรั้นอย่างสุภาพก็ควรแสดงความเห็นด้วยเหตุและผลให้ถูกต้องบุตรก็เชื่อฟังในโอวาทมารดาบิดาอย่าได้แสดงความไม่สุภาพออกมาเป็นอันขาด ส่วนธรรมพื้นฐานสำหรับบุตรธิดาที่พึงมีต่อมารดาบิดาคือ “ความกตัญญูตเวที” เพราะท่านทั้งสองได้ชื่อว่าเป็นบุพการีคือ ผู้มีอุปการคุณมาก่อนบุตรที่เป็นผู้มีความกตัญญูตเวที ระลึกถึงอุปการคุณของบิดามารดา ย่อมเลี้ยงดูท่านทั้งสองทำกิจธุระการงานของท่านเชื่อฟังในโอวาท ไม่ทำให่วงศ์ตระกูลเสื่อมเสียเป็นผู้มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล จัดว่าเป็นผู้ที่สมควรได้รับการสรรเสริญและพระพุทธศาสนาเรียกบุตรประพฤติเช่นนี้ว่า “สัตบุรุษ” คือ คนดีบิดามารดาทำหน้าที่ทางใจมี๕ประการคือ

๑. พาลูกเข้าวัดศึกษาพระธรรมคำสอนใน
๒. ชักจูงลูกสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน
๓. ชักนำลูกให้ทำบุญรักษาศีล
๔. ชักนำให้ลูกได้ฝึกจิตให้มีสมาธิ
๕. ชักนำให้ลูกเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์^{๒๒}

บิดามารดาเป็นผู้มีประสบการณ์ชีวิตมาก่อน ย่อมแนะนำพร่ำสอนให้บุตรได้รู้และปฏิบัติตามเป็นแบบอย่างได้อีกทั้งความรัก ความปรารถนาดีของมารดาบิดาที่มีต่อบุตร ย่อมจะแนะนำในทางที่ดี บุตรที่เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำแนะนำของมารดาบิดา ย่อมมีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต แต่เมื่อบุตรยังเล็กอยู่ไม่สามารถทำอะไรได้ด้วยตนเองจึงต้องอาศัยมารดาบิดาเป็นกัลยาณมิตรคอยแนะนำบุตรจึงมีการพัฒนาการในด้านต่างๆตามลำดับส่วนพัฒนาการทางด้านจิตใจของบุตรนั้น เมื่อ

^{๒๒} ลัดดาประสาร, “บทบาทของบิดากับการเลี้ยงดูบุตร: กรณีศึกษาจากรายการโทรทัศน์บ้านรักลูก, วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต.(มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔) หน้า๒๑.

ตอนแรกเกิดจนเติบโตเป็นมนุษย์ทุกคนมีอนุสัยติดตามตัวมาตั้งแต่เด็กแม้จะยังอยู่ในวัยเด็กไร้เดียงสา ยังไม่รู้จักรักรอะไรเป็นอะไร ก็มีอนุสัยซ่อนอยู่^{๒๓} และพร้อมที่จะแสดงออกเมื่อมีวุฒิภาวะสมบูรณ์และถูก กระตุ้นจากสิ่งภายนอกเมื่อเป็นเช่นนี้บุตรจึงต้องอาศัยมารดาบิดาคอยควบคุมห้ามปรามมิให้แสดง พฤติกรรมต่างๆออกมาตามอำนาจของกิเลสฝ่ายต่ำ อีกทั้งบิดามารดาจะต้องแนะนำให้รู้จักการ ควบคุมจิตใจตนเองของบุตรให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมของสังคม

๓.๑.๔ หน้าทีการเลี้ยงดูด้านสัมมาทิฐิสติปัญญา

พระพุทธศาสนายกย่องการตอบแทนพระคุณของมารดาบิดาในขั้นที่สูงที่สุดคือพยายาม เปลี่ยนทัศนคติของมารดาบิดาที่เป็นมิฉฉาทิฐิให้เป็นสัมมาทิฐิคือจากความเห็นผิดมาสู่ความเห็น ถูกต้องดังปรากฏในอังคุตตรนิกายทุกนิบาตดังนี้

๑. การเลี้ยงดูด้านปัญญา

บิดามารดาต้องปลูกฝังให้มีทัศนคติความเห็นที่ถูกต้องได้แก่ความเห็นที่ตรงกับความเป็นจริง เช่นเห็นในสิ่งที่เป็นอย่างคุณว่าเป็นคุณ เห็นในสิ่งที่เป็นอย่างโทษว่าเป็นโทษ รู้จักแยกแยะถูกผิด กุศล อกุศล ประ โยชน์มิใช่ประโยชน์ของสิ่งต่างๆอย่างรู้เท่าทัน การมีทัศนคติที่ถูกเป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำการพูด และการคิดอย่างถูกต้องในลักษณะตรงกันข้ามหากมีทัศนคติที่ผิด ก็จะไปสู่การกระทำการพูด และ การคิดที่ผิดเช่นเดียวกัน

๒. ปลูกฝังให้มีวิธีคิดด้วยปัญญา

วิธีคิดตามแนวโยนิโสมนสิการกล่าวคือการคิดพิจารณาอย่างแยกแยะตามหลักของเหตุและ ผล สามารถคิดแก้ปัญหาได้ และตัดสินใจอย่างถูกต้องบนฐานของปัญญาบิดามารดาควรปลูกฝังให้ บุตรคิดเป็น ด้วยการคิดตามหลักของเหตุและผล อันเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ไม่คิด ตามอำนาจของกิเลสฝ่ายต่ำมีโลภะ โทสะโมหะ ตลอดจนการดำริตรโดยตรงในทางเป็นกุศลได้แก่ ดำริใน การช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อแผ้วถางผู้อื่นไม่ดำริในทางอกุศล เช่นดำริในการอาฆาตพยาบาท

๓. การปลูกฝังให้บุตรมีปัญญา

จะต้องกระทำด้วยเหตุผลบิดามารดา ต้องอธิบายแนะนำบุตรด้วยเหตุและผลไม่ใช่อารมณ์ หรือความรู้สึกส่วนตัวมากำกับพยายามให้บุตรสามารถพิจารณาสิ่งต่างๆที่เข้ามาในชีวิตทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจด้วยตัวเอง สามารถมีวิธีคิดและตัดสินใจอย่างถูกต้องว่าสิ่งนั้นเป็นคุณหรือเป็นโทษ ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ เป็นต้นซึ่งเป็นการปลูกฝังให้เด็กสามารถพึ่งพาตัวเองได้ระยะยาวในการ สร้างสรรค์ปัญญาด้วยวิธีการทั้ง ๓ นี้คือ^{๒๔}

^{๒๓} ม.ม.(ไทย)๑๓/๑๕๔/๑๒๔.

^{๒๔} ที.ปา.(ไทย)๑๑/๒๒๘/๑๙๙.

๑)ส่งเสริมให้บุตรได้ฟัง อ่าน เขียน สนทนา ได้เรียนรู้(สุตมยปัญญา)ในสิ่งที่ป็นสาระประโยชน์ ซึ่งเป็นสาระประเทืองปัญญา และศึกษาเรียนรู้จากแหล่งต่างๆ จากบุคคลรอบข้างจากสื่อสารมวลชนเป็นต้นทั้งนี้มารดาบิดาจะต้องตระหนักให้บุตรได้แยกแยะข้อมูลที่เป็นสาระและไม่เป็นสาระ โดยเลือกเอาสิ่งที่ป็นสาระ และเป็นประโยชน์ต่อชีวิตเท่านั้น

๒)ส่งเสริมให้บุตรได้รู้จักคิดรู้จักพิจารณาไตร่ตรอง(จินตามยปัญญา)ในสิ่งต่าง ๆ อย่างรู้เท่าทันให้สามารถแยกแยะถูกผิดดีชั่ว ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ได้ด้วยตัวเอง

๓)ส่งเสริมให้บุตรได้ปฏิบัติด้วยตัวเอง(ภาวนามยปัญญา)ในสิ่งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ชีวิตเพื่อให้บุตรได้ประจักษ์ด้วยตัวเอง ซึ่งจะเป็นแนวทางให้เกิดปัญญาได้

บิดามารดามีส่วนสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุตร ผู้ใดสามารถอบรมสั่งสอนบุตรให้เป็นคนดีได้จึงควรค่าแก่การยกย่องว่าเป็นบิดามารดาที่สมบูรณ์แบบ การอบรมสั่งสอนทางด้านจิตวิญญาณเป็นสิ่งมีค่ายิ่งสำหรับชีวิตท่านพุทธทาสภิกขุ^{๒๕} กล่าวว่า การเป็นบิดามารดาเป็นได้๒ความหมาย กล่าวคือ บิดามารดาทางฝ่ายกายคือการได้ให้การกำเนิดและเลี้ยงดูด้านร่างกายให้เจริญเติบโต และการเป็นบิดามารดาทางฝ่ายจิตวิญญาณ ได้แก่การอบรมสั่งสอนให้ศีลธรรมสามารถอยู่ในสังคมเป็นสุข และให้มีโลกุตระธรรมได้ ได้แก่สามารถชักนำให้อยู่เหนือโลก ด้วยการรู้เท่าทันต่อธรรมดาโลก จนจิตไม่เป็นทุกข์ การที่บิดามารดาสอนบุตรของตนให้เป็นคนดี มีสัมมาทิฐิในการดำเนินชีวิต เชื่อว่าได้ทำหน้าที่อย่างดีเยี่ยมพระพุทธรองค์ทรงสรรเสริญการสอนที่ดีเยี่ยมได้แก่สามารถแนะนำบุคคลได้พัฒนาตนเองให้เป็นคนสมบูรณ์ได้ เรียกว่า“อนุศาสน์ปาฏิหาริย์”เป็นปาฏิหาริย์ที่ยิ่งใหญ่กว่าปาฏิหาริย์ใดๆบิดามารดาที่เป็นสัมมาทิฐิมีสติปัญญายู่แล้วให้มีโอกาสในการประพฤติธรรมให้ยิ่งขึ้นไป ให้บิดามารดามีศรัทธาศีล จาคะ และปัญญา เพราะเมื่อบิดามารดาถึงธรรมด้วยปัญญามีธรรมเป็นที่พึ่งไม่สร้างกรรมชั่วด้วยตนเองย่อมเป็นการปิดทางแห่งอบายภูมิ คือแม้สิ้นชีวิตก็ไม่ไปเกิดในอบายภูมิ๔ มีนรก สัตว์เดรัจฉานเปรต และอสุรกายแต่จะเลื่อนชั้นตนเองเป็นอริยชนเป็นพระอริยบุคคลพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงด้วยการพยายามให้มารดาบิดาดำรงอยู่ในฐานะอย่างนี้บุตรจึงเชื่อว่าเป็นการตอบแทนที่แท้จริง

๓.๒ ความสำคัญของบิดามารดา

ความสำคัญของมารดาบิดาสองคำนี้เป็นคำที่ทรงอานุภาพที่สุดในโลกคนไม่ว่าจะเชื้อชาติไหน ภาษาใด หรือศาสนาใดคงไม่มีใครที่ไม่รู้จักคุณค่าของมารดาบิดาแม้หลายคนในโลกรวมทั้งเพื่อนสนิทที่พร่ำบอกรักเราแต่เอาเข้าจริง ๆ ในที่สุดก็คงจะเหลือเพียงผู้เดียวที่ไม่ยอมทอดทิ้งเรานั้นคือแม่คนที่แม้จะลำบากอย่างไรจะหิวโหยเพียงไหนจะขาดแคลนสักปานใดสุดท้ายก็จะกระทำทุกอย่างเพื่อไม่ให้เราหิวคือบุคคลมหัศจรรย์ที่สามารถเลี้ยงลูก ๑๐ คนได้แม้ว่าลูก๑๐คนนั้นจะเลี้ยงดูท่านเพียงคนเดียวไม่ได้ก็ตามผู้วิจัยศึกษาความสำคัญของบิดามารดาที่เป็นต้นแบบดังนี้

^{๒๕}พุทธทาสภิกขุ,พ่อแม่สมบูรณ์แบบ,(กรุงเทพมหานคร :สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๓),หน้า๕-๑๙.

๓.๒.๑ ความสำคัญของบิดามารดาต้นแบบ

มารดาบิดาเป็นบุคคลที่มีอุปการคุณต่อบุตรเป็นอย่างยิ่งเพราะทั้งสองเป็นผู้ให้ทั้งชีวิตและประสบการณ์ให้การอบรมพร่ำสอนเพื่อมุ่งหวังให้บุตรธิดาเป็นคนดี รู้จักรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของตนและสังคมการจะกระทำหน้าที่เหล่านี้ได้ดีมารดาบิดาจะต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรธิดา “เพราะผู้ที่สั่งสอนผู้อื่นได้ดี จะต้องอบรมตนเองให้เป็นแบบอย่างเสียก่อน” ดังหลักการที่ว่า “ยถาวาที” คือ สอนอย่างไร “ตถาการี” คือ ทำอย่างนั้น และ “ยถาการี” คือ ทำอย่างไร “ตถาวาที”^{๒๖} คือ “สอนอย่างนั้น” จึงจะได้รับการยอมรับและไม่ถูกติเตียนเพราะบุตรธิดาหรือสมาชิกในครอบครัวจะมีคุณภาพหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับต้นแบบคือมารดาบิดา “หากมารดาบิดาเป็นผู้มีศรัทธา ตั้งมั่นในศีล ไตร่ตรองด้วยปัญญา ก่อนลงมือกระทำพฤติกรรมทั้ง ๓ ประการนี้ย่อมซึมซับแก่บุตรไปโดยปริยายเหมือนต้นไม้ใหญ่ที่เจริญเติบโตด้วยกิ่งใบเปลือกและแก่นเพราะอาศัยขุนเขาใหญ่นั่นเอง”

บิดามารดาเป็นผู้ใกล้ชิดบุตรธิดาที่สุดมีอิทธิพลในการหล่อหลอมบุตรธิดาให้เป็นพลเมืองดีหรือเป็นพลเมืองร้ายมากกว่าใครๆ แต่บิดามารดาทุกคนย่อมปรารถนาให้บุตรธิดาของตนเป็นพลเมืองดีเป็นคนดีของครอบครัวและของสังคมทั้งสิ้น เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์อันนี้บิดามารดาจำต้องมีจรรยาบรรณ คือ มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อบุตรธิดาของตนเมื่อบิดามารดาปฏิบัติหน้าที่อันนี้แล้วนอกจากจะทำให้บุตรธิดาเป็นคนดีดังประสงค์ได้แล้ว ยังเป็นเหตุให้บุตรธิดาเกิดความสำนึกและซาบซึ้งในตัวบิดามารดาว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่ตนอย่างแท้จริงและเป็นเหตุจูงใจให้บุตรธิดาสอนตอบพระคุณในโอกาสต่อไปด้วย

๓.๒.๒ ความสำคัญของบิดามารดาในฐานะเป็นพระพรหมของบุตรธิดา

คำว่า มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร หมายความว่า มารดาบิดาย่อมประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมหรือธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ในบุตร คือ ท่านปรารถนาให้บุตรธิดามีความสุข จึงอุตส่าห์ทะนุถนอมเลี้ยงดูเป็นอย่างดี ตั้งใจคอยสอดส่องหาอุปายที่จะให้บุตรธิดาประสบสุขทุกเมื่อ เมื่อได้ทราบว่าการใดจักเป็นไปเพื่อประโยชน์และสุขแก่บุตรธิดา แม้จะต้องพร่ำประโยชน์และสุข ส่วนตนลงก็ยอม มุ่งความสุขสำราญแก่บุตรธิดาเป็นเบื้องหน้า นี่คือการที่ท่านมีความเมตตาความรักบิดามารดาเป็นพระพรหมของบุตรธิดาเพราะมีความประพฤติดีเช่นเดียวกับพระพรหม คือ มีพรหมวิหาร ๔ ในบุตรธิดา บิดามารดาเป็นพระพรหมของบุตรธิดาเพราะมีความประพฤติดีเช่นพระพรหม บิดามารดาแปลความหมายได้มากมายเช่น มารดาบิดาเป็นบุคคลสำคัญในครอบครัว ผู้มีฐานะเป็นมารดาบิดาได้จะต้องมีบุตรที่เกิดจากเลือดเนื้อของตน ดังนั้นมารดาบิดาเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติมากมาย มีคุณูปการต่อบุตรธิดาเหลือคณานับ ฐานะของมารดาบิดาจึงได้รับการยกย่องเป็นฐานะที่

^{๒๖} พจนานุกรม, พจนานุกรมธรรม ฉบับพุทธทาส, จัดพิมพ์ฉลอง ๑๐๕ ปี ชาตกาลพุทธทาส

สูงสุดเป็นปฐนียบุคคลในสพรหมสูตร^{๒๗} พระพุทธองค์คุณสมบัติของมารดาบิดาไว้มี ๔ ประการมีความสำคัญต่อบุตรเป็นอย่างยิ่งได้แก่

- ๑.เป็นพระพรหมของบุตร
- ๒.เป็นครูคนแรกของบุตร
- ๓.เป็นเทวดาของบุตร
- ๔.เป็นอาหุเนยบุคคล

การเป็นพระพรหมของบุตรเนื่องจากผู้เป็นบิดามารดา มีความประพฤติดีเช่นกับพรหมเพราะมีพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ประการ ได้แก่เมตตา รักและปรารถนาดีต่อบุตรกรุณาสงสารห่วงใยเมื่อบุตรประสบทุกข์มุทิตา ชื่นชมยินดีเมื่อบุตรได้ดีและอุเบกขา คอยฟังดูอยู่ห่างๆไม่ก้าวก่ายชีวิตเมื่อมีครอบครัวแล้วการที่พระพุทธองค์ทรงเปรียบบิดามารดาเป็นพระพรหมของบุตร(พรหมมาตา ปิตโร)^{๒๘} เพราะคำว่า “พรหม” ในความหมายของพระพุทธศาสนา ได้แก่ผู้ประเสริฐดังพระพุทธองค์ทรงเปรียบพระองค์เองว่าดังพรหม^{๒๙} ทรงเรียกบุคคลที่ประพฤติดีงาม มีคุณธรรมที่สูงส่งกว่าเป็นผู้มีตนดังพรหม^{๓๐} และทรงเรียกการประพฤติพระวินัยว่าเป็นการประพฤติพรหมจรรย์^{๓๑} คำว่าพรหมในความหมายของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ประเสริฐสูงส่ง การที่มารดาบิดามีการประพฤติต่อบุตรด้วยจิตใจที่ดีงามยากที่บุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่บิดามารดาจะกระทำได้ ด้วยเหตุนี้ฐานะของมารดาบิดาจึงเป็นผู้ประเสริฐ เป็นพระพรหมของบุตรท่านปรารถนาให้บุตรธิดาพ้นทุกข์ คอยสอดส่องถึงเหตุการณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเสียอันพึงมีแก่บุตรธิดาเสมอ เมื่อทราบว่ามิทุกข์เกิดขึ้นก็รีบชวนช่วยแก้ไขป้องกันจนสุดความสามารถนี้คือท่านมีความกรุณาความสงสารเมื่อท่านได้ทราบว่าบุตรธิดา มีความสุข ความเจริญตามสมควรแก่ฐานะแล้วก็ไม่จัดการแก้ไข หรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญใจแก่บุตรธิดาแต่คอยฟังดูอยู่ว่าจะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไรใด ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางไม่ดีจะได้ป้องกันและแก้ไขหาใช่วางเฉยโดยมิได้ทำอะไรก็หาไม่นี้ท่านมีอุเบกขา คือ ความวางเฉยบิดามารดามีคุณธรรมคือเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ทั้ง๔นี้ประจักษ์ จึงเรียกว่าพรหมของบุตร

๓.๒.๓ความสำคัญของบิดามารดาในฐานะเป็นบุรพเทพของบุตรธิดา

เนื่องจากมารดาบิดาเป็นเทวดาคนแรกของบุตร(บุรพเทพ) ได้ประพฤติดนเช่นกับเทพคือการไม่คำนึงถึงส่วนเสียของบุตร มุ่งแต่ให้บุตรเกิดความเจริญเท่านั้น เช่นกับวิสุทธิตะ(พระอรหันต์) ที่ไม่คำนึงถึงความผิดของบุคคล หวังแต่จะให้มีความเจริญรุ่งเรือง การที่มารดาบิดาได้ชื่อว่าเป็นบุรพ

^{๒๗} อก.จตุกก.(ไทย)๒๑/๖๓/๘๑.

^{๒๘} อก.ติก.(ไทย)๒๐/๔๗๐/๑๖๘.

^{๒๙} ขุ.เถร.(ไทย)๒๖/๓๙๐/๓๓๑.

^{๓๐} ม.ม.(ไทย)๑๓/๔/๔.

^{๓๑} ที.สี.(ไทย)๔/๑๐๒/๕๙.

เทพ เพราะว่าท่านได้ประพาดิตนตั้งเทพแก่บุตรก่อนเทพอื่นใด ดังนั้น เทพทั้งหลายนอกจากมารดาบิดา ล้วนเป็นเทพที่ทำอุปัชฌาย์บุตรภายหลังมารดาบิดาจึงชื่อว่า “ปัจฉาเทพ” คำว่า “เทพ” ตามความหมายของพระพุทธศาสนามี ๓ ประเภท^{๓๒} ได้แก่

๑.สมมุติเทพ ผู้ที่ได้รับสมญานามว่าเป็นเทพโดยสมมติจากประชาชน ได้แก่พระราชาและพระราชวงศ์

๒.อุบัติเทพ เทวดาที่อุบัติในสวรรค์ชั้นต่างๆเป็นเทวดาโดยกำเนิด

๓.วิสุทธิเทพ ผู้ที่เป็นเทพโดยความบริสุทธิ์ ได้แก่พระอรหันตชีนาสพ และพระปัจเจกพุทธเจ้าท่านเปรียบเทียบมารดาบิดาเป็นเทพ

เพราะเห็นว่าท่านทั้งสองปฏิบัติต่อบุตรด้วยจิตใจบริสุทธิ์ผู้มีจิตใจที่ดีงามเช่นนี้ชื่อว่าเป็นเทพทางจิตใจโดยมีคุณธรรมที่ดีงามเพราะธรรมสามารถยกจิตใจบุคคลให้สูงส่งดุจเทพท่านเรียกว่า เทวธรรม^{๓๓} ปรรณนาให้บุตรของตนมีความสุขความเจริญมารดาบิดาจึงชื่อว่า เป็นเทวดา คือผู้ประเสริฐสุดสำหรับบุตรท่านไม่พยายามที่จะทำความชั่วให้ปรากฏแก่ลูกเกรงบุตรจะถือเอาแนวปฏิบัติสร้างตนในทางที่ผิดเมื่อลูกรู้จักคุณแล้วทำปฏิการะตอบแทนจึงเป็นบุญเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่เพราะเหตุที่ท่านทั้งสองบำเพ็ญตน เป็นเหมือนพระวิสุทธิเทพผู้ประเสริฐซึ่งท่านไม่ปรารถนาถึงความผิดใดๆที่พวกคนพาลก่อขึ้นมุ่งแต่ให้พวกเรามีความสุขความเจริญฝ่ายเดียวคุณความดีของมารดาบิดาข้อนี้เองท่านจึงได้นามว่า “บุรพเทวดาของบุตร” เป็นเทพที่สัมผัสได้โดยไม่ต้องออกไปหาที่ไหน^{๓๔}

บิดามารดา คือ เทวดาและร่มโพธิ์ร่มไทรของบุตรอีกประการหนึ่งท่านเรียกแม่ว่า เทวดา เพราะให้ความคุ้มครองให้ความรักษาท่านกล่าวว่าบ้านเรือนใดมีการเคารพบิดามารดาบูชามารดาบิดาบ้านเรือนนั้นมีเทวดาคุ้มครองรักษากันเรือนใดบุตรธิดาไม่เคารพไม่บูชาไม่สักการะต่อมารดาบิดาบ้านเรือนนั้นไม่มีเทวดารักษาเทวดาก็คือความงามความดีนั่นเองไม่ใช่เทวดาที่เขาเขียนไว้ตามฝาผนังเทวดาก็คือคุณธรรมครอบครัวใดเคารพบิดามารดาคนในครอบครัวนั้นมีคุณธรรมมีความรักบิดามารดาความรักบิดามารดานั้นแหละคือสิ่งคุ้มครองครอบครัวยุคนี้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้บุตรธิดาในครอบครัวนั้นอยู่เย็นเป็นสุขเพราะฉะนั้นผู้เคารพบิดามารดา จึงชื่อว่ามีโพธิ์ไทรใบดกคุ้มครองรักษา ไม่ถูกฝนไม่ถูกแดดไม่ถูกความทุกข์ความเดือดร้อนครอบงำจิตใจมีความเป็นอยู่อย่างปลอดภัย

ในอรรถกถา ขุททกนิกาย อิติวุตตกะจตุกกนิบาตได้อธิบายไว้ว่าแม้มารดาบิดาทั้งหลายก็เช่นนั้นเหมือนกันมุ่งแต่ความเสื่อมไปแห่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และการเกิดขึ้นแห่งประโยชน์แก่เขาเหล่านั้นโดยส่วนเดียวไม่คำนึงถึงความผิดของบุตรทั้งหลาย เป็นทักษิโณยบุคคลผู้ยึดเยื้อมปฏิบัติอยู่เพื่อ

^{๓๒} พ. จ. (ไทย) ๓๐/๒๑๔/๘๕.

^{๓๓} พ. ช. (ไทย) ๒๗/๖/๒.

^{๓๔} ผศ.มานพนักการเรือน, พระพุทธศาสนากับสตรีศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข เพราะได้พรหมวิหารทั้ง ๔ อย่างโดยนัยที่ได้กล่าวมาแล้วนำมาซึ่งความที่อุปการะที่บุตรทำแล้วในตนให้เป็นอุปการะมีผลานิสงส์มากมายและมารดาบิดาเหล่านั้นเป็นเทพมาแต่ต้นทีเดียว เพราะมีอุปการะแก่บุตรเหล่านั้นก่อนกว่าเทพทั้งมวล เพราะเหตุนี้บุตรเหล่านั้นรู้จักเทพเหล่านั้นว่าเป็นเทพให้เทพเหล่านั้นพอใจ เข้าไปนั่งใกล้เทพเหล่านั้นครั้งรู้วิธีให้เทพพอใจแล้วปฏิบัติอยู่อย่างนั้นก็ได้ประสบผลของข้อปฏิบัตินั้นด้วยอำนาจของมารดาบิดาเหล่านั้นก่อน ฉะนั้นเทพเหล่านั้น จึงชื่อว่าเป็นปัจฉาเทพ(เทพองค์หลัง)ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คำว่าบุพพเทวานี้ เป็นชื่อของมารดาบิดาทั้งหลาย^{๓๕}

๓.๒.๔ ความสำคัญของบิดามารดาในฐานะเป็นบูรพาจารย์ของบุตรธิดา

มารดาบิดาเป็นบูรพาจารย์ของบุตรธิดาเพราะเป็นอาจารย์ก่อนอาจารย์ทั้งหมดคือมารดาและบิดาสั่งสอนบุตรธิดาแต่แรกว่า“จงนั่งอย่างนี้ยืนอย่างนี้”และว่า“คนนี้ควรเรียกว่าพ่อ”ต่อมาอาจารย์อื่นๆจึงสั่งสอนศาสตร์ต่างๆคำว่าเป็นบูรพาจารย์ หมายความว่า ท่านเป็นอาจารย์คนแรกของบุตรก่อนอาจารย์อื่นทุกคนท่านสอนให้นั่งให้เดินให้กินให้เรียกพ่อเรียกแม่สอนให้รู้ว่าคนไหนเป็นพ่อเป็นแม่ เป็นตายาย เป็นลุง ป้า น้า อา สอนให้รู้จักสิ่งที่ไม่ควรทำไม่ควรทำ รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ส่วนอาจารย์อื่น ๆ เป็นอาจารย์ที่หลังสอนทีหลังพ่อแม่ทั้งนั้นมารดาบิดาเป็นทั้งครูอาจารย์ก่อนกว่าครูอาจารย์อื่นๆเป็นผู้แนะนำอบรมสั่งสอนให้ลูกรู้จักกินนอนพูดารู้จักดีชั่วควรไม่ควรเป็นทั้งผู้สอนและผู้ฝึกหัดให้ทุกอย่างท่านจึงสงเคราะห์มารดาบิดาว่าเป็นบุรพทิศในทิศ ๖ คุณความดีข้อนี้จึงได้นำมาว่า“บูรพาจารย์ของลูก”^{๓๖}

บิดามารดา คือครูคนแรกของเราบิดามารดาของเรานั้นเป็นเหมือนครูคนแรกของเราต่อมาอีกเพราะอะไรเพราะเราอยู่ใกล้แม่มากกว่าพ่อเด็กทั่ว ๆ ไปนั้นมักรักแม่มากกว่าพ่อน้อยคนนักที่จะรักพ่อกว่าแม่อันนี้มันมีเหตุผลหลายอย่างที่ทำให้รักแม่มากกว่าพ่อก็คือเหมือนกันในใจนี้รักแม่มากกว่าพ่อกับแม่จึงได้เป็นเช่นนั้นไม่ใช่ความลำเอียงแต่มันเป็นเรื่องของธรรมชาติเพราะเราอยู่ใกล้ชิดแม่มากกว่าพ่ออยู่กับแม่มาตั้งแต่ต้นในท้องแล้วออกมาเป็นตัวน้อยๆ ผู้ที่คอยประคบประหงมป้อนข้าวป้อนน้ำอาบอาบน้ำทำให้ล้างสิ่งสกปรกให้ก็คือคุณแม่แน่นอนพ่อกับแม่สลับกันแล้วเวลาทำก็เก้งก้างไม่ค่อยจะเรียบร้อยเพราะไม่มีหน้าที่จะต้องทำอย่างนั้นพ่อก็มีหน้าที่ไปทำงานนอกบ้านนอกเรือนหาเงินหาทองมาเลี้ยงครอบครัวแต่แม่มีหน้าที่อยู่กับลูกตลอดเพราะฉะนั้นแม่จึงสนิทสนมกับลูกมากกว่าพ่อความสัมพันธ์ทางจิตใจก็มากกว่าเว้นไว้แต่บางคนแม่ตายไปแล้วพ่อก็เลี้ยงลูกมาได้เหมือนกันในบางครอบครัวเป็นครูคนแรกของบุตร(บูรพาจารย์)^{๓๗} เนื่องจากการดาบิดาเป็นผู้ได้อบรมสั่งสอนบุตรก่อนบุคคลอื่นใดนับตั้งแต่แรกเกิดมารดาบิดาอบรมพ่อบุตรให้รู้จักกินเดิน นั่ง นอน พูด

^{๓๕} พ.อ.อ. (ไทย) ๒๑ / ๘๐/๘๑.

^{๓๖} พ.อ.อ. (ไทย) ๒๑ / ๘๐/๘๑.

^{๓๗} พ.อ.อ. (ไทย) ๒๑/๘๐/๘๑.

ตลอดจนความรู้และคุณธรรมจริยธรรมต่างๆ จวบจนเติบโตใหญ่ จึงเป็นครูอาจารย์คนแรก ต่อมาบุตรจึงได้รับการอบรมสั่งสอนจากครูอาจารย์คนอื่นนอกจากมารดาบิดา เรียกว่า“ปัจฉาจารย์” ความสำคัญของมารดาบิดาในฐานะเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตรธิดา

มารดาบิดาเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตรธิดาเพราะเป็นผู้สมควรเครื่องอุปโภคและบริโภคที่บุตรธิดานำมาบูชา ต้อนรับมารดา บิดา เป็นผู้ที่มีพระคุณหลายประการดังกล่าวมาแล้วเป็นทั้งผู้ให้กำเนิด เป็นทั้งผู้เลี้ยงดูให้อุปการะและสั่งสอนจนเป็นผู้สมควรอย่างยิ่งที่ลูกผู้กตัญญูคุณ จะพึงนําสักการะมีอาหารและผ้าผ่อนท่อนสไบ เป็นต้นมาบูชาเป็นการตอบแทนพระคุณท่านเพราะเมื่อสักการะบูชาท่านแล้วย่อมได้ผลานิสงส์มากเหมือนได้สักการะบูชาแต่พระอรหันต์ชีณาสพท่านจึงได้นามว่าเป็น“อาหุเนยบุคคลของลูก”เพราะเป็นที่เคารพบูชาของบุตร ธิดาทั้งหลายเขาต้องนำมาบำรุงบูชาคือผู้หวังผลพิเศษต้องนำมาจากที่ไกลแล้ว จึงถวายในท่านผู้มีคุณทั้งหลายคำว่าอาหุณะนี้เป็นชื่อของข้าว น้ำและผ้าสำหรับปกปิดกาย เป็นต้นมารดาบิดาย่อมควรซึ่งของควรบูชานั้น เพราะเป็นผู้ปลูกฝังอุปการธรรมเพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าอาหุเนยด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสไว้ว่า ภิคุทั้งหลาย คำว่าอาหุเนยนี้เป็นชื่อของมารดาบิดาทั้งหลายเป็นชื่อที่สมควรการกราบไหว้บำรุงด้วย เสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาเป็นอย่างยิ่งพระพุทธรองค์ทรงตรัสไว้ว่า

ถ้าไม่มีสังคหธรรมเหล่านี้

มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้รับการนับถือ

หรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ

แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้

ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านี้จึงถึงความเป็นใหญ่และเป็นผู้ว่าสรรเสริญ^{๓๘}

มารดาบิดาเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตรเนื่องจากการดาบิดาเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรทุกด้าน สมควรที่บุตรจะต้องสักการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของและการดูแลตอบแทน เช่นเดียวกับพระอรหันต์ซึ่งเป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรสักการบูชา เพราะท่านเหล่านั้นมีคุณสมบัติคือผู้บริสุทธิ์จากกิเลสและมีอุปการคุณต่อบุคคลด้วยการให้แนวทางแสงสว่างทางปัญญา จึงเป็นผู้ที่ควรบูชาเช่นเดียวกับมารดาบิดาที่มีอุปการคุณต่อบุตรอย่างมหาสารนอัคคีสูตร^{๓๙}ได้แสดงเหตุผลของอาหุไนยบุคคลว่า เพราะอาศัยกำเนิดมาได้เพราะมารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิดลักษณะของอาหุไนยบุคคลเป็นคุณสมบัติของพระอริยสงฆ์ ซึ่งพระอริยสงฆ์ประกอบด้วยลักษณะ คือ เป็นผู้รับของบูชา(อาหุเนยโย)เป็นผู้รับของต้อนรับเลี้ยงดู(ปาหุเนยโย)เป็นผู้ควรรับของทำบุญ(ทกขิเนยโย)เป็นผู้ควรรับการเคารพนอบน้อม(อณขสิกรณียโย)และเป็นเนื่อนาบุญของชาวโลก(ปัญญุกเขตต์)^{๔๐}มารดาบิดาก็มีฐานะเช่นเดียวกับบุตรพึงกระทำตอบ ได้แก่เป็

^{๓๘}ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๗๓ / ๒๑๘.

^{๓๙}อง.สตตก.(ไทย)๒๓/๔๔/๔๗.

^{๔๐}ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓/๕.

นผู้ควรแก่การรับบูชา การต้อนรับ การทำบุญ การเคารพกราบไหว้จากบุตรทั้งหลายและเป็นนาบุญที่บุตรสามารถทำบุญกับมารดาบิดาโดยมีผลคือความสุขความเจริญ^{๔๑} หากผู้ใดปฏิบัติต่อมารดาบิดาย่างถูกต้องย่อมได้รับความดีงามและการสรรเสริญจากสังคม แม้ตายไปแล้วย่อมประสบสุคติ ส่วนผู้ปฏิบัติผิดในมารดาบิดา ก็จะได้รับกรรมเสื่อม ความพินาศแม้ตายไปแล้วย่อมประสบทุคติ

๓.๓ ประวัติความเป็นมาของวันพ่อแห่งชาติและวันแม่แห่งชาติ

วันพ่อแห่งชาติและวันแม่แห่งชาติมีความเป็นมายาวนาน ด้วยปรารภเหตุ คือวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงได้มีการพัฒนารูปแบบและจัดงานวันพ่อแห่งชาติและวันแม่แห่งชาติต่อมาจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยจะได้นำเสนอไปโดยลำดับโดยเริ่มจากพระราชประวัติและตามด้วยความเป็นมาของวันพ่อและวันแม่ ดังนี้

๓.๓.๑ พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นที่เคารพรักของพสกนิกรชาวไทย ทรงเป็นแรงบันดาลใจ ให้เกิดวันพ่อแห่งชาติ ซึ่งตรงกับวันเฉลิมพระชนมพรรษา ผู้วิจัยขออัญเชิญพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาแสดงไว้โดยย่อดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชสมภพในราชสกุลมหิดลอันเป็นสายหนึ่งในราชวงศ์จักรี ณ โรงพยาบาลเมตต์ออเบิร์น เมืองเคมบริดจ์รัฐแมสซาชูเซตส์ สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ซึ่งเหตุที่พระราชสมภพในสหรัฐอเมริกา เนื่องจากพระบรมราชชนกและพระบรมราชชนนีกำลังทรงศึกษาวิชาการอยู่ที่นั่นพระองค์ทรงเป็นพระโอรสองค์ที่สามในสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ (สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ในกาลต่อมา) และหม่อมสังวาลย์ตะละภัก (ชูกระมล) (สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในกาลต่อมา) มีพระนามขณะนั้นว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช มีพระเชษฐภคินีและสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ๒พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ซึ่งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงออกพระนามเรียกพระองค์เป็นการลำลองว่า “เล็ก” พระนาม “ภูมิพลอดุลยเดช” นั้น พระบรมราชชนนีได้รับพระราชทานทางโทรเลขจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ โดยทรงกำกับตัวสะกดเป็นอักษรโรมันว่า “BhumibalaAduladeja” ทำให้สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงเข้าพระทัยว่าได้รับพระราชทานนามพระโอรสว่า “ภูมิบาล” ในระยะแรกพระนามของพระองค์สะกดเป็นภาษาไทยว่า “ภูมิพลอดุลยเดช” ต่อมา

^{๔๑} ขุ.ชา.(ไทย)๒๘/๑๕๔/๔๒

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเองทรงเขียนว่า “ภูมิพลอดุลยเดช” โดยทรงเขียนทั้งสองแบบสลับกันไป จนมาทรงนิยมใช้แบบหลังซึ่งมีตัว “ย” สะกดตราปัจจุบัน^{๔๒}

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้เสด็จกลับสู่ประเทศไทยพร้อมพระบรมราชชนก ซึ่งทรงสำเร็จการศึกษาปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยมจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ และสมเด็จพระเชษฐาธิราช โดยประทับ ณ วังสระปทุม ต่อมาวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ สมเด็จพระบรมราชชนกสวรรคต ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนมายุไม่ถึงสองพรรษา

พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อเจริญพระชนมายุได้สี่พรรษา เสด็จเข้าศึกษาที่โรงเรียนมาแตร์เดอี จนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงเสด็จพระราชดำเนินไปประทับ ณ เมืองโลซาน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พร้อมด้วยพระบรมราชชนนี พระเชษฐภคินี และสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช เพื่อการศึกษาและพระพลานามัยของสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช จากนั้นทรงเข้าศึกษาต่อชั้นประถมศึกษา ณ โรงเรียนเมียร์มองต์ เมืองโลซาน ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗ทรงศึกษาวิชาภาษาฝรั่งเศสภาษาเยอรมัน และภาษาอังกฤษ แล้วทรงเข้าชั้นมัธยมศึกษา ณ “โรงเรียนแห่งใหม่ของซืออิสโรมองต์” (ฝรั่งเศส: École Nouvelle de la Suisse Romande, เอกอลนูเวลเดอ ลา ซืออิส โรมองต์) เมืองแชลลี-ซูร์-โลซาน (ฝรั่งเศส: Chailly-sur-Lausanne) เมื่อพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ แห่งราชวงศ์จักรีพระองค์ก็ได้รับการสถาปนาฐานันดรศักดิ์เป็น “สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช” เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๘เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้โดยเสด็จฯ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จนิวัตประเทศไทย เป็นเวลา ๒ เดือน โดยประทับที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต จากนั้นเสด็จกลับไปศึกษาต่อที่สวิตเซอร์แลนด์จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ทรงรับประกาศนียบัตรทางอักษรศาสตร์ จากโรงเรียนยิมนาส คลาซิค กังโตนาล แล้วทรงเข้าศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยโลซาน แผนกวิทยาศาสตร์ โดยเสด็จนิวัตประเทศไทยเป็นครั้งที่สองประทับ ณ พระที่นั่งบรมพิมานในพระบรมมหาราชวัง^{๔๓}

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจที่เป็นคุณูปการแก่พสกนิกรเป็นต้นมา สรุปได้โดยย่อดังนี้

๑. ด้านศิลปวัฒนธรรมและวรรณคดี

^{๔๒} กระทรวงศึกษาธิการ, “ประวัติความเป็นมาของวันพ่อแห่งชาติ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://www.moe.go.th/PSD/Page%20Design/13_Father_Day/father2012/\[๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘\]](http://www.moe.go.th/PSD/Page%20Design/13_Father_Day/father2012/[๑๕%20กุมภาพันธ์%20๒๕๕๘]).

^{๔๓} กระทรวงศึกษาธิการ, “ประวัติความเป็นมาของวันพ่อแห่งชาติ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://www.moe.go.th/PSD/Page%20Design/13_Father_Day/father2012/\[๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘\]](http://www.moe.go.th/PSD/Page%20Design/13_Father_Day/father2012/[๑๕%20กุมภาพันธ์%20๒๕๕๘]).

ในฐานะที่พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถในศิลปะแขนงต่าง ๆ หลายแขนง จึงทรงได้รับการยกย่องให้เป็นองค์ครีเอเตอร์แห่งชาติและบิดาแห่งการดนตรี พระองค์ยังทรงสนพระราชหฤทัยในการฝึกเขียนภาพ และมีพระปรีชาสามารถในเรื่องการถ่ายภาพ และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีพระปรีชาสามารถปั้นพระพุทธรูปพระสมเด็จจิตรลดาด้วยพระองค์เอง

งานทางด้านวรรณศิลป์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเชี่ยวชาญในภาษาหลากหลายภาษา ทรงพระราชนิพนธ์บทความ แปลหนังสือ เช่น นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ติโต พระมหาชนก และพระมหาชนก ฉบับการ์ตูน เรื่อง ทองแดง เป็นพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับคุณทองแดง สุนัขทรงเลี้ยง เป็นต้น

๒. ด้านการพัฒนาชนบท

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปทุกหนแห่งไม่ว่าดินแดนแห่งนั้นจะทุรกันดารเพียงใด ไม่ว่าใกล้ไกลแค่ไหน พระองค์จัดทำโครงการพัฒนาชนบทตามแนวพระราชดำริควบคู่ไปในทุกๆ ด้าน ไม่เน้นด้านใดด้านหนึ่ง พระองค์มีจุดประสงค์เดียวคือ เพื่อขจัดความทุกข์ยากของชาวชนบท และสนับสนุนส่งเสริมให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รวมทั้งแก้ปัญหาสังคมเมืองให้ดีขึ้น โดยจะเห็นได้จากโครงการในพระราชดำริหลายโครงการที่เกิดขึ้นจากความรับผิดชอบของหน่วยงานต่างๆ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจะเป็นโครงการเกี่ยวกับปรับปรุงถนนหนทาง การก่อสร้างถนนเพื่อการสัญจรไปมาได้สะดวกและทั่วถึง การคมนาคมเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการนำความเจริญไปสู่ชนบท การสื่อสาร ติดต่อกันที่ดียังผล สำคัญทำให้เศรษฐกิจของราษฎรในพื้นที่ดีขึ้น ราษฎรก็มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ในการพัฒนาชนบทนั้น การคมนาคม เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่จะมองข้ามไปเสียมิได้ เพราะเป็นเสมือนประตูเชื่อมระหว่างในเมืองและชนบท ดังนั้น การที่จะเริ่มโครงการพัฒนาใดๆ นั้นจะต้องเริ่มจากการปรับปรุง และการก่อสร้างถนนหนทางเป็นการเปิดประตูนำความเจริญเข้าสู่พื้นที่^{๔๔}

๓. ด้านการเกษตรและชลประทาน

ในด้านการเกษตร จะทรงเน้นในเรื่องของการค้นคว้า ทดลอง และวิจัยหาพันธุ์พืชใหม่ๆ ทั้งพืชเศรษฐกิจ พืชสมุนไพร รวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับแมลงศัตรูพืช และพันธุ์สัตว์ต่างๆ ที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งแต่ละโครงการจะเน้นให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง มีราคาถูก ใช้เทคโนโลยีง่าย ไม่สลับซับซ้อน เกษตรกรสามารถดำเนินการเองได้ นอกจากนี้ ยังทรงพยายามไม่ให้เกษตรกรยึดติดกับพืชผลทางการเกษตรเพียงอย่างเดียว เพราะอาจเกิดปัญหาอันเนื่องมาจากความแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศ หรือความแปรปรวนทางการตลาด แต่เกษตรกรควรมีรายได้จากด้านอื่นนอกเหนือไปจากการเกษตรเพิ่มขึ้นด้วย เพื่อจะได้พึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่งการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกหรือการชลประทานนับว่าเป็นงานที่มีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเพราะเกษตรกรจะสามารถทำการเพาะปลูกได้อย่างสมบูรณ์ตลอดปี

^{๔๔} th.wikipedia.org/wiki/พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เข้าถึงเมื่อ ๑๙ เมษายน ๒๕๕๘.

เนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นอกเขตชลประทานซึ่งต้องอาศัยเพียงน้ำฝนและน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นหลักทำให้พืชได้รับน้ำไม่สม่ำเสมอและไม่เพียงพอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสนใจสนพระราชหฤทัยเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำมากกว่าโครงการพัฒนาอื่นเนื่องมาจากพระราชดำริประเภทอื่น

๔.ด้านการแพทย์

โครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้กับประชาชนในระยะแรกๆ ล้วนแต่เป็นโครงการด้านสาธารณสุข เพราะพระองค์ทรงเห็นว่า หากประชาชนมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง จะนำไปสู่สุขภาพจิตที่ดี และส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมดีไปด้วย พระองค์จึงทรงให้ความสำคัญกับงานด้านสาธารณสุขเป็นอย่างมาก ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรตามท้องที่ต่างๆ ทุกครั้ง จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีคณะแพทย์ที่ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาจากโรงพยาบาลต่างๆ และล้วนเป็นอาสาสมัครทั้งสิ้น โดยเสด็จพระราชดำเนินไปในขบวนอย่างใกล้ชิด พร้อมด้วยเวชภัณฑ์และเครื่องมือแพทย์ครบครัน พร้อมทั้งจะให้การรักษาพยาบาลราษฎรผู้ป่วยไข้ได้ทันทีใน พ.ศ. ๒๕๕๔ ทางองค์กรแพทย์ศัลยศาสตร์จากทั่วโลก ต่างพร้อมใจกันถวายใบประกาศเกียรติคุณ เกียรติบัตรสมาชิกกิตติมศักดิ์ และเหรียญสดุดีจากคุณูปการด้านการแพทย์และสาธารณสุขที่พระองค์ทรงอุทิศเพื่อพสกนิกรชาวไทยตลอดระยะเวลากว่า ๖๐ปีที่ทรงครองราชย์^{๕๕}

ดังนั้น ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทยอย่างน่านับการ ทรงเป็นพระราชบิดาของพระราชโอรสและพระราชธิดา ทรงรักใคร่และให้ดอกพุทธรักษาเป็นสัญลักษณ์ ด้วยพ่อเป็นบุคคลผู้มีพระคุณ มีบทบาทสำคัญต่อครอบครัวและสังคมสมควรที่ผู้เป็นลูกจะเคารพเทิดทูน และตอบแทนพระคุณด้วยความกตัญญู และสังคมควรที่จะยกย่องให้เกียรติรำลึกถึงผู้เป็นพ่อดังกล่าวนี เป็นที่มาของการจัดให้มีวันพ่อแห่งชาติ

๓.๓.๒ ประวัติความเป็นมาของวันพ่อแห่งชาติ

วันพ่อแห่งชาติ ได้จัดให้มีขึ้นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ โดยคุณหญิงน้อยทิพย์ เสมรสุต นายกสมาคมผู้อาสาสมัครและช่วยการศึกษา ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ ๔๓๗ ซอย ๖๕ ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงบางบำหรุ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐ จัดตั้งวันพ่อแห่งชาติขึ้น โดยมีหลักการว่า พ่อเป็นบุคคลผู้มีพระคุณและมีบทบาทสำคัญต่อครอบครัวและสังคมที่ผู้เป็นลูกจะเคารพเทิดทูนและตอบแทนพระคุณด้วยความกตัญญู และสังคมควรที่จะยกย่องให้เกียรติรำลึกถึงผู้เป็นพ่อ จึงถือเอาวันที่ ๕ ธันวาคม ของทุกปี ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็น “วันพ่อแห่งชาติ”

^{๕๕}วีเชียร เกษประทุม, ราชาศัพทและพระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พร้อมพระราชวงศ์ โดยสังเขป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๗ - ๑๕๗.

ประการที่หนึ่ง ความสำคัญชาวไทยเป็นพุทธศาสนิกชน สิ่งต่าง ๆ เรานับถือพุทธศาสนา พุทธศาสนาสอนให้เรา รู้ว่ามีความกตัญญูรู้คุณผู้มีพระคุณ ได้อบรมมาด้วยความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์มีพระคุณที่ทรงคุ้มครอง ปกเกล้าให้ประชาชนพลเมือง ได้รับความร่มเย็น เป็นสุขทั่วหน้ากัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงมีพระมหากรุณาต่อพสกนิกร ทั้งส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคอย่างล้นพ้นหาที่สุดมิได้ ราษฎรเจ็บไข้ และได้รับมหาวาตภัย อุทกภัย และภัยอื่น ๆ พระองค์จะเสด็จไปเยี่ยมเยียน พระราชทานของด้วย พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ด้วยพระปรีชาสามารถ จะทรงแนะนำให้ปฏิบัติจนความทุกข์ยากของ ราษฎรเบาบาง จากความเดือดร้อนจากภัยต่าง ๆ ได้

ประการที่สอง ต้องการให้บิดาได้เลี้ยงดูบุตร ธิดา มาด้วยความรักและเอาใจใส่ ทั้งสุขภาพ และอื่น ๆ เช่น ให้การศึกษา ด้วยการอบรมสั่งสอน ให้ความประพฤติสุภาพเรียบร้อยอ่อนโยนหาโรงเรียน และเลือกวิชาความรู้ที่เหมาะสมได้เล่าเรียน และเพื่อให้บุตรธิดาได้มีอาชีพเลี้ยงครอบครัวในอนาคต

ประการที่สาม อบรมสอนให้บุตรธิดา มีความเคารพนบถ สำนึกในพระคุณของบิดา ไม่ ลืมพระคุณที่ได้อุปการะเลี้ยงดูมา และมีความกตัญญูรู้คุณของบิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ อันเป็น วัฒนธรรมที่น่าสรรเสริญยิ่ง

กิจกรรมวันพ่อแห่งชาติจัดติดต่อกันทุกปีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๓ สัญลักษณ์ที่ใช้ในวันพ่อได้แก่ ดอกพุทธรักษา ซึ่งมีชื่ออันเป็นมงคล^{๔๖}

๓.๓.๓ พระราชประวัติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระนามเดิมว่า หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ทรงเป็นพระราชธิดาองค์ใหญ่ ของหม่อมเจ้านักขัตมงคล (ต่อมาได้รับการสถาปนาเป็น พลเอกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ) กับหม่อมหลวงบัวกิติยากร เสด็จพระราชสมภพ เมื่อ วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๔๗๕ณ บ้านของพลเอกเจ้าพระยาอานันทมหิดล บิดาของ หม่อมหลวงบัวกิติยากร ที่ถนนพระราม ๖ กรุงเทพมหานครสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระเชษฐา และ พระกนิษฐภคินี รวม ๓ องค์คือ

๑.หม่อมราชวงศ์ กัลยาณกิติ์ กิติยากร

๒.หม่อมราชวงศ์ อดุลยกิติ์ กิติยากร

๓.หม่อมราชวงศ์ บุษบา กิติยากร^{๔๗}

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ เติบโตขึ้นมาในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จึงทำให้ต้องอยู่ ไกลจาก พระบิดามารดาในตอนแรกโดยได้ตามเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไปประทับ

^{๔๖} ชลียชลารักษ์, วันพ่อแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพินิจการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า๗๒-๗๔.

^{๔๗} www.info.ru.ac.th/province/Sukhotai/mainreference.htm. เข้าถึงเมื่อ ๑๙ เมษายน ๒๕๕๘.

ที่จังหวัดสงขลา ในปี ๒๔๗๖ ต่อมา เมื่อหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ มีอายุได้ ๕ ขวบ ได้เข้ารับการศึกษาคั้งแรก ในชั้นอนุบาลที่ โรงเรียน ราชนี เมื่อปี ๒๔๘๐ และเมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพา ได้แผ่ขยายมาถึงประเทศไทย กรุงเทพมหานคร ถูกโจมตีทางอากาศบ่อยครั้ง ทำให้การคมนาคม ขาดความสะดวกและปลอดภัย หม่อมเจ้านักขัตมงคล จึงให้หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์ คอนแวนต์ ในชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๒ จนถึงชั้นมัธยมศึกษา เพราะอยู่ใกล้บ้าน และที่นี้หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ ได้เริ่มเรียนเปียโน ซึ่งสามารถเรียนได้ดีและเร็วเป็นพิเศษ นอกเหนือไปจากความสามารถด้านภาษาต่างประเทศคือ ภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศส ที่สามารถเรียนได้ดีเช่นกันเมื่อสงครามโลก ครั้งที่ ๒ สงบลง รัฐบาลไทยซึ่งขณะนั้นมี พันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ทูลขอให้หม่อมเจ้านักขัตมงคล ไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำสำนักเซ็นต์เยมส์ ประเทศอังกฤษ เมื่อปี ๒๔๘๙ โดยได้ทรงพาครอบครัวทั้งหมดไปอยู่ด้วย ขณะนั้นหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ มีอายุได้ ๑๓ ปีเศษและเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ แล้ว ระหว่างที่อยู่ในประเทศอังกฤษ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ ได้ศึกษาภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศส กับครูพิเศษ ควบไปกับการเรียนเปียโน ต่อมาไม่นานนัก หม่อมเจ้านักขัตมงคล ได้ถูกย้ายไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำประเทศเดนมาร์ก และต่อไปที่ประเทศฝรั่งเศส หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ ยังคงเรียนเปียโนเพื่อหาโอกาส เข้าศึกษาต่อ ในวิทยาลัยการดนตรี ที่มีชื่อของกรุงปารีส และที่ประเทศฝรั่งเศสนี้เองที่หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช (ขณะนั้นทรงเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว และเสด็จฯ ไปทรงศึกษาต่อที่สวิสเซอร์แลนด์) ซึ่งทรงโปรดการเสด็จประพาสกรุงปารีส โดยทางรถยนต์จากสวิสเซอร์แลนด์ เพื่อทอดพระเนตรรถยนต์แท่นคันเดิม ที่รับราชการสนองพระเดชพระคุณมาเป็นเวลานาน และการแสดงดนตรีของคณะที่มีชื่อเสียงอยู่บ่อยครั้ง และในระหว่างที่เสด็จฯ มายังกรุงปารีส ก็จะมีทรงประทับที่สถานทูตไทยประจำประเทศฝรั่งเศส เช่นเดียวกันกับนักเรียนไทยคนอื่น และเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดการดนตรีเป็นพิเศษ ขณะที่หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์เองก็สนใจและรอบรู้เข้าใจ ในศิลปะการดนตรีเป็นอย่างดี ทำให้เป็นที่ต้องพระราชอัธยาศัย จนกลายเป็นความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นในที่สุด

ในปี ๒๔๙๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ ที่ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ และทรงเข้ารับการรักษาระองค์ในโรงพยาบาล โดยมีหม่อมหลวงบัว และหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์เข้าเฝ้าฯ ถวายการพยาบาลอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา และในช่วงระยะเวลาที่หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์อยู่เฝ้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่สวิสเซอร์แลนด์นั้น สมเด็จพระราชชนนีได้ทรงรับเป็นธุระ จัดการให้หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์เข้าศึกษาใน Pensionnat Rive ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำ ที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของโลซานน์ จนเมื่อหลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหายจากอาการประชวรแล้ว ได้ทรงพณั้หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ เป็นการภายในเมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๔๙๒

ภายหลังจากพิธีหมั้นผ่านไป หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ยังคงศึกษาอยู่ต่อจนเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ นิวัติพระนคร จึงทรงโปรดให้หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ตามเสด็จพระราชดำเนิน

กลับมาด้วย เพื่อร่วมในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในเดือนมีนาคม ๒๔๙๓ต่อมาในวันที่ ๒๘เมษายน ปีเดียวกันนั้น ทรงโปรดให้จัดการพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสขึ้น ณ วังสระปทุม และโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ ครั้นเมื่อมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในวันที่ ๕พฤษภาคม ๒๔๙๓พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โปรดให้เฉลิมพระนามาภิไธยสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินี หลังจากนั้นทั้ง ๒พระองค์ ได้เสด็จฯ กลับไปยังสวิสเซอร์แลนด์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อทรงรักษาพระองค์ และทรงศึกษาต่อ และได้เสด็จกลับมาประทับที่ประเทศไทยในปี ๒๔๙๕^{๔๘}

ในปี ๒๔๙๙พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ออกบรรพชาตามโบราณราชประเพณีเป็นเวลา ๑๕วัน ระหว่างวันที่ ๒๒ตุลาคม ถึง ๕พฤศจิกายน ในระหว่างที่ผนวชอยู่นี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้เฉลิมพระอภิไธย เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เมื่อ ๕ธันวาคมศกนั้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชโอรส และพระราชธิดารวม ๔พระองค์คือ

๑.สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงอุบลรัตนราชกัญญาสิริวัฒนาพรรณวดี ประสูติ ณ สถานพยาบาล มองซ์ชี นครโลซานน์ ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ เมื่อวันที่ ๕เมษายน ๒๔๙๔ ต่อมา ได้ทรงลาออกจาก ฐานันดรศักดิ์ เพื่อสมรสกับนายปีเตอร์เลด เจนเซน ชาวอเมริกัน ทรงมีพระโอรสและพระธิดา ๓องค์

๒.สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ บรมจักราติสรันตติวงศ์เทเวศรธำรงสุบริบาลอภิญญาประกรมหิตลาดุลเดชภูมิพลนเรศวรางกูร กิตติสิริสมบูรณ สว่างวัฒนบรมชัตติยราชกุมาร ประสูติ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๒๘กรกฎาคม ๒๔๙๕ต่อมาในปี ๒๕๑๕ทรงได้รับการสถาปนา ขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์สยามมกุฎราชกุมาร^{๔๙}

๓.สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา กิตติวัฒนาตุลโสภาคย์ ประสูติ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๒เมษายน ๒๔๙๘ต่อมาทรงได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ ให้ เฉลิมพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี เมื่อปี ๒๕๒๐

๔.สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ประสูติ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๔กรกฎาคม ๒๕๐๐ทรงอภิเษกสมรสกับ เรืออากาศโท (ยศในขณะนั้น) วีระยุทธดิษยะศริน ทรงมีพระธิดา ๒พระองค์

^{๔๘} www.slideshare.net/kruwandee/009book-scout-encyclopedia. เข้าถึงเมื่อ 19 เมษายน 2558.

^{๔๙} สมเจตน์ มุทิตากุล, *วันสำคัญของไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๘๓.

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจที่เป็นคุณูปการ แก่พสกนิกร เป็นต้นมา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภารกิจในการส่งเสริมคุณภาพชีวิต อาชีพและความเป็นอยู่ของบุคคลผู้ ยากไร้ และประชาชนในชนบทห่างไกล ได้โดยเสด็จพระราชดำเนิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไป ทั่วทุกหนแห่งในแผ่นดินไทยนี้โครงการที่มีสาขาขยายกว้างขวางไปทั่วประเทศโครงการหนึ่งก็ คือ โครงการส่งเสริมศิลปาชีพซึ่งในภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้งเป็นรูปมูลนิธิ พระราชทานนามว่า "มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์" เมื่อวันที่ ๒๑กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ได้เปลี่ยนชื่อเป็นมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อันเป็นการส่งเสริมอาชีพและขณะเดียวกันยังอนุรักษ์และส่งเสริมงานศิลปะ พื้นบ้านที่มีความงามหลากหลายสาขา เช่นการปั้น การทอ การจักสาน เป็นต้น

นอกจากนี้ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯยังทรงเอาพระทัยใส่ในกิจการด้านสาธารณสุขโดย ได้ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภาอากาศไทย และหากเสด็จฯ เยือนต่างประเทศ ก็มักจะทรงถือ โอกาสเสด็จฯทอดพระเนตรกิจการกาชาดของประเทศนั้น ๆ เพื่อทรงนำมาปรับปรุงกิจการ สภาอากาศไทยอยู่เสมอ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ยังทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้านการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนทั้งในและต่างประเทศ มีผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อเป็นการรำลึก ถึงพระมหากรุณาธิคุณในการอนุรักษ์ คุ่มครอง และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ อันเป็นฐาน การดำรงชีวิตของพสกนิกร คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ ๙พฤศจิกายน ๒๕๕๓ถวาย พระราชสมัญญา "พระมารดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ" แต่พระนามสมเด็จพระ นางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เพื่อเป็นการแสดงกตเวทิต์คุณของรัฐบาล และปวงชนชาวไทย ใน พระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ

ในกิจการด้านการทหารนั้น ทรงดำรงตำแหน่งพันเอกผู้บังคับการพิเศษ กรมทหารราบที่ ๒๑รักษาพระองค์ ทรงให้ความสนพระทัยต่อการดำเนินงานของกรมทหารราบที่ ๒๑รักษาพระองค์ ตลอดมา โดยผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๒๑จะเข้ามาถวายรายงานถึงผลการปฏิบัติงานพร้อมกับรับ พระราชเสาวนีย์ตลอดจนคำแนะนำไปดำเนินการปฏิบัติอยู่เป็นประจำ^{๕๐}

นอกจากปวงชนชาวไทยแล้ว บรรดาเพื่อนบ้านที่ต้องลี้ภัยอพยพมายังแผ่นดินไทย ก็ยัง ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระองค์ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สภาอากาศไทยไปให้ความ ร่วมมือกับกาชาดสากลในการช่วยเหลือผู้อพยพ และพระราชทานครูเข้าไปสอนวิชาชีพให้แก่ผู้อพยพ

^{๕๐}บรรณานุกรมและสารสังเขป เอกสารที่เกี่ยวกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ สมเด็จพระ นางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๕๓.

กิจการดังกล่าวได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานจนองค์การระหว่างประเทศต่างพากันยกย่องและทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลและปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์เป็นจำนวนมาก ดังเช่น

องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญซีเรสเทิตพระเกียรติในฐานะที่ทรงยกฐานะของสตรีให้มีระดับสูงขึ้นและทรงเป็นผู้ “ให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง”(๑๑พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒)มหาวิทยาลัยทัฟส์ จากรัฐแมสซาชูเซตส์ สหรัฐอเมริกา ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขามนุษยธรรมในฐานะที่ทรงยกระดับฐานะการครองชีพของประชาชน และช่วยบรรเทาทุกข์ของเด็ก (พ.ศ. ๒๕๒๓)

สหพันธ์พิทักษ์เด็ก แห่งนครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลบุคคลดีเด่นด้านพิทักษ์เด็ก (๙พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔)

สถาบันเอเชียโซไซตี้ แห่งกรุงนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลด้านมนุษยธรรม (๑๔มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๘)

มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าของโลก สดุดีเทิดพระเกียรติ ในฐานะบุคคลดีเด่นด้านอนุรักษ์สัตว์ป่า (๑๙พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๙)

ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งลอนดอน ประเทศอังกฤษ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายสมาชิกภาพกิตติมศักดิ์ ซึ่งสถาบันแห่งนี้เคยมอบให้แก่เฉพาะผู้ที่เป็นแพทย์และนักวิทยาศาสตร์ดีเด่นเป็นที่รู้จักระดับโลกเท่านั้น (๑พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๑)

ศูนย์ศึกษาการอพยพ ที่มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่รัฐนิวยอร์ก กราบบังคมทูลเชิญเสด็จฯ ไปทรงรับรางวัลความช่วยเหลือผู้ลี้ภัยประจำปี ณ วอชิงตัน ดี.ซี. (๒๔มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๓)

กลุ่มผู้สนับสนุนพิพิธภัณฑสถานเด็กในสหรัฐอเมริกา ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. (๑พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔)

องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองโบโรพุทโธ ในฐานะทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอนุรักษ์และพัฒนางานศิลปหัตถกรรม ณ ศาลาธรรม จังหวัดเชียงใหม่ (๓๐มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕)

กองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ) ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลเกียรติคุณพิเศษในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ในฐานะทรงอุทิศพระองค์ประกอบพระราชกรณียกิจอันเป็นผลให้แม่และเด็กนับล้านได้รับการขึ้นพื้นฐาน (๒สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕)

กองทุนพัฒนาเพื่อสตรีแห่งสหประชาชาติ ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลแห่งความเป็นเลิศในฐานะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจพัฒนาสตรีไทย (๒สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕)

มหาวิทยาลัยจอนส์ฮอปกินส์ รัฐแมริแลนด์ สหรัฐอเมริกา ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขามนุษยธรรม (๒๕พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๘)

ในด้านการเกษตร จะทรงเน้นในเรื่องของการค้นคว้าทดลอง และวิจัยหาพันธุ์พืชใหม่ ๆ ทั้งพืชเศรษฐกิจ พืชสมุนไพร รวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับแมลงศัตรูพืช และพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งแต่ละโครงการจะเน้นให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง มีราคาถูก ใช้เทคโนโลยีง่าย ไม่สลับซับซ้อน เกษตรกรสามารถดำเนินการเองได้ นอกจากนี้ ยังทรงพยายามไม่ให้เกษตรกรยึดติดกับพืชผลทางการเกษตรเพียงอย่างเดียว เพราะอาจเกิดปัญหาอันเนื่องมาจากความแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศ หรือความแปรปรวนทางการตลาด แต่เกษตรกรควรจะมีรายได้จากด้านอื่น นอกเหนือไปจากการเกษตรเพิ่มขึ้นด้วย เพื่อจะได้พึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง

การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกหรือการชลประทาน นับว่าเป็นงานที่มีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ เพราะเกษตรกรจะสามารถทำการเพาะปลูกได้อย่างสมบูรณ์ตลอดปี เนื่องจากพื้นที่ที่เพาะปลูกในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นอกเขตชลประทาน ซึ่งต้องอาศัยเพียงน้ำฝนและน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นหลัก ทำให้พืชได้รับน้ำไม่สม่ำเสมอ และไม่เพียงพอ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญพระราชหฤทัยเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำมากกว่าโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริประเภทอื่น^{๕๑}

ดังนั้น ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทยอย่างนานับการทรงเป็นพระราชมารดาของพระราชโอรสและพระราชธิดา ทรงใกล้ชิดและทรงอบรมสั่งสอนเอง ทำให้พระราชโอรส พระราชธิดา ทรงสำนึกในหน้าที่ที่ทรงรับผิดชอบต่อประเทศชาติและพสกนิกรทั้งหลาย สถาปนาสมเด็จพระราชินีแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้จัดงานวันแม่แห่งชาติ โดยถือวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเป็นวันแม่แห่งชาติ เพื่อเทิดทูนและเผยแพร่พระเกียรติคุณสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระคุณและบทบาทของแม่ที่มีต่อครอบครัว สังคม และประเทศชาติ และให้ดอกมะลิเป็นสัญลักษณ์ของงานวันแม่แห่งชาติ สมควรที่ผู้เป็นลูกจะเคารพ เทิดทูน และตอบแทนพระคุณด้วยความกตัญญู และสังคมควรที่จะยกย่องให้เกียรติรำลึกถึงผู้เป็นแมดังกล่าว นี่เป็นที่มาของการจัดให้มีวันแม่แห่งชาติ งานวันแม่จัดขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ณ สวนอัมพร โดยกระทรวงสาธารณสุข แต่ช่วงนั้นเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ งานวันแม่ในปีต่อมาจึงต้องงดไป เมื่อวิกฤติสงครามสงบลง หลายหน่วยงานได้พยายามให้มีวันแม่ขึ้นมาอีก แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร และมีการเปลี่ยนกำหนดวันแม่ไปหลายครั้ง ต่อมาวันแม่ที่รัฐบาลรับรอง คือวันที่ ๑๕ เมษายน โดยเริ่มจัดตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ แต่ก็ต้องหยุดลงอีกในหลายปีต่อมา เนื่องจากกระทรวงวัฒนธรรมถูกยุบไป ส่งผลให้สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งรับหน้าที่จัดงานวันแม่ขาดผู้สนับสนุนต่อมาสมาคมครูคาทอลิกแห่งประเทศไทย ได้จัด

^{๕๑} กระทรวงศึกษาธิการ, “ประวัติความเป็นมาของวันพ่อแห่งชาติ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://www.moe.go.th/PSD/Page%20Design/12_mather_Day/mather_2004/\[๑๒ สิงหาคม 2547\].](http://www.moe.go.th/PSD/Page%20Design/12_mather_Day/mather_2004/[๑๒ สิงหาคม 2547].)

งานวันแม่ขึ้นอีกครั้ง ในวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ แต่จัดได้เพียงปีเดียวเท่านั้น จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ คณะกรรมการอำนวยการสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงได้กำหนดวันแม่ขึ้นใหม่ให้เป็นวันที่แน่นอน ซึ่งในปัจจุบันสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยเป็นสถานที่จัดงานวันแม่แห่งชาติปัจจุบันตั้งอยู่ที่ ๒๕๗ ถนน พระรามที่ ๖ แขวง พญาไท เขต ราชเทวี กรุงเทพมหานคร ๑๐๔๐๐ โดยถือเอาวันเสด็จพระราชสมภพของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ วันที่ ๑๒ สิงหาคมเป็นวันแม่แห่งชาติ และกำหนดให้ดอกไม้สัญลักษณ์ของวันแม่ คือ ดอกมะลิ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา^{๕๒}

ดังนั้น วัตถุประสงค์ที่จัดงานวันแม่ขึ้นมาก็เพื่อเทิดทูนและเผยแพร่พระเกียรติคุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในฐานะแม่ของแผ่นดิน ผู้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อปวงชนชาวไทยให้ผู้เป็นลูกได้สำนึกถึงพระคุณของแม่ และตระหนักถึงหน้าที่ของลูกที่พึงมีความกตัญญูต่อกับแม่ ดูแลเอาใจใส่ในสุขภาพทั้งกายใจของแม่ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ให้ผู้ที่เป็นแม่ได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่พึงมีต่อบุตร ธิดา และครอบครัว ประกาศเกียรติคุณ และเผยแพร่ให้สังคมได้รับรู้ถึงคุณงามความดีของแม่ และลูกที่ปฏิบัติหน้าที่ของตนเป็นแบบอย่างที่ดี สมควรแก่ความชื่นชม ยกย่องรักษาประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติในเรื่องความกตัญญูของลูกที่มีต่อแม่ให้คงอยู่ต่อไป

๓.๔ การสั่งสอนบุตรธิดาตามหลักพุทธจริยธรรมของพ่อตัวอย่างและแม่ดีเด่นในสังคมไทย

๓.๔.๑ ความเป็นมาของพ่อตัวอย่างแห่งชาติ

ประเทศไทยได้จัดงานวันพ่อแห่งชาติเป็นครั้งแรกวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓ นับเป็นเวลา ๓๖ ปีมาแล้ว โดยความริเริ่มของคุณหญิงเนื้อทิพย์ เสรมสุต นายกสมาคมผู้อาสาสมัครและช่วยการศึกษา ได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย ทำให้งานวันพ่อแห่งชาติสำเร็จด้วยดี สมาคมผู้อาสาสมัครและช่วยการศึกษา จึงได้จัดงานวันพ่อแห่งชาติขึ้นทุกวันที่ ๕ ธันวาคม ของทุกปี เพราะเห็นว่าการที่ประชาชนมีศีลธรรม วัฒนธรรมเพียบพร้อมด้วยคุณธรรม ย่อมทำให้บ้านเมืองมีสันติสุข ร่มเย็นเป็นสุข ทั้งนี้ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพ่อเป็นผู้มีพระคุณและมีบทบาทอย่างสำคัญต่อครอบครัวและสังคม สมควรที่ผู้เป็นลูกจะเคารพ เทิดทูนและตอบแทนบุญคุณพ่อ ด้วยความกตัญญูที่ ซึ่งคุณธรรมของคนดีและผู้ที่เกี่ยวข้องแล้ว สมควรที่สังคมจะยกย่อง นับถือ ให้เกียรติรำลึกถึงผู้เป็นพ่อ โดยจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ในงานวันพ่อแห่งชาติ ๕ ธันวาคม ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงเป็นพระ

^{๕๒}โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย แผนกประถม, “ความเป็นมาของวันแม่แห่งชาติในประเทศไทย วันแม่แห่งชาติ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.mcp.ac.th/print_text.php?mm=22&sm=49&ssm=24&id=263 [๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘].

ราชบิดาแห่งชาติ เป็นวันพ่อแห่งชาติ เพราะสมาคมผู้อาสาสมัครและช่วยการศึกษา มีความรู้สึกซาบซึ้งสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ ซึ่งมีต่อพสกนิกรทั่วทั้งประเทศ และเทิดทูนพระองค์เหนือสิ่งใดทั้งสิ้น

๑.วัตถุประสงค์

เพื่อเทิดทูนพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเทิดทูนพระคุณของพ่อและยกย่องบทบาทของพ่อที่มีต่อครอบครัวและสังคม เพื่อให้ลูกได้แสดงความกตัญญูทักท้วง และประกอบกิจกรรมเพื่อพ่อ เพื่อให้ผู้เป็นพ่อได้สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบของตนในฐานะเป็นพ่อ เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมในด้านจิตใจของพลเมือง

๒.ประเภทของพ่อตัวอย่าง (พ่อดีเด่น)

พ่อดีเด่น แบ่งเป็น ๕ ประเภท โดยให้แต่ละหมู่บ้าน/ชุมชน พิจารณาคัดเลือกผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป เป็นพ่อตัวอย่างแต่ละประเภท จำนวนประเภทละ ๑ คน รวมหมู่บ้านละ ๕ คน ตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

๑) พ่อผู้เป็นเกษตรกรคัดเลือกจากพ่อที่มีอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต อบรมเลี้ยงดูลูกด้วยความรัก ความเอาใจใส่ ความมานะอดทน ทำให้ลูกได้รับการศึกษา มีอาชีพ ที่สุจริตมีความประพฤติดีเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

๒) พ่อของผู้เสียสละ คัดเลือกจากพ่อที่มีลูกเป็นทหาร ตำรวจ หรืออาสาสมัครซึ่งเสียสละในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อความมั่นคงของชาติ การรักษาความสงบเรียบร้อย การบรรเทาสาธารณภัย โดยได้ประกอบวีรกรรม ควรแก่การยกย่อง หรือทำคุณประโยชน์ต่อสังคม และประเทศชาติอย่างเด่นชัด ผู้เป็นพ่อจึงสมควรเป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป

๓) พ่อผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม คัดเลือกจากพ่อผู้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคม ด้วยความเสียสละเป็นที่ยอมรับของสังคม โดยทำหน้าที่ของสามีโดยไม่บกพร่องและทำหน้าที่ของพ่อที่ดีให้การอบรมเลี้ยงดูลูกให้มีความรู้ มีความประพฤติดี มีอาชีพสุจริต

๔) พ่อผู้มีความมานะอดทนขยันหมั่นเพียร คัดเลือกจากพ่อที่มีความมานะ อดทน ขยันหมั่นเพียร ในการประกอบอาชีพ และการเลี้ยงดูลูกด้วยความเสียสละอย่างสูง โดยอบรมเลี้ยงดูลูกด้วยความรัก ความเอาใจใส่ ความมานะอดทน ทำให้ลูกได้รับการศึกษา มีอาชีพสุจริต มีความประพฤติดี เป็นสมาชิกที่ดีในชุมชนและสังคม

๕) พ่อผู้ทำประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ คัดเลือกจากพ่อที่มีลูกที่ได้อุทิศตนเพื่อประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติในด้านการศึกษา พัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การสาธารณสุข สังคม สงเคราะห์ ฯลฯ ด้วยความเสียสละ เป็นที่ยอมรับของสังคมและสมควรเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนทั่วไป

๓.คุณสมบัติของพ่อตัวอย่างแห่งชาติ

๑) มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา องค์พระมหากษัตริย์

- ๒) มีความเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย
- ๓) ต้องมีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป (ต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่)
- ๔) มีภรรยาคนเดียว จำนวนบุตร-ธิดา ไม่จำกัด
- ๕) เป็นครอบครัวที่อยู่ร่วมกันมาอย่างสันติ ไม่แตกแยก
- ๖) ส่งบุตร-ธิดาให้ได้รับการศึกษา ไม่ทอดทิ้ง
- ๗) บุตร-ธิดาประกอบอาชีพสุจริต
- ๘) เป็นผู้มีความเสียสละ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม
- ๙) เป็นผู้ประพฤติและปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมอันดี ไม่เคยต้องโทษทางคดีอาญา(ยกเว้นลหุโทษ)

๑๐) ประกอบสัมมาชีพโดยสุจริตเป็นหลักฐาน

๑๑) ไม่เป็นผู้มีวามการพนัน และกลุ่มหลงใหลในอบายมุข

๑๒) ไม่เป็นผู้ดื่มสุราเป็นอาจณ^{๕๓}

ดังนั้น บทบาทของพ่อมีสำคัญต่อครอบครัวและสังคม สมควรที่ผู้เป็นลูกจะเคารพ เคารพ และตอบแทนบุญคุณพ่อ ด้วยความกตัญญูทเวที ซึ่งคุณธรรมของคนดีและผู้ที่ดีแล้ว สมควรที่สังคมจะยกย่องนับถือ ให้เกียรติความดีของพ่อผู้เป็นพ่อมีคุณสมบัติมากมายที่จะต้องรับผิดชอบ ในครอบครัว บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เป็นผู้มีความมานะอดทนขยันหมั่นเพียร และเป็นผู้เสียสละทุกครั้ง

๓.๔.๒ ความเป็นมาของแม่ดีเด่นแห่งชาติ

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ได้จัดงานวันแม่แห่งชาติครั้งแรกในวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๑๙ โดยถือวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถเป็นวันแม่แห่งชาติ และได้ถือเป็นนโยบายการจัดงานวันแม่แห่งชาติเป็นประจำทุกปี ติดต่อกันตลอดมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา ๓๙ ปี มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญของการจัดงานวันแม่แห่งชาติเพื่อเทิดทูนและเผยแพร่พระเกียรติคุณสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถผู้ทรงเป็นแม่แห่งชาติ เพื่อเผยแพร่พระคุณและบทบาทของแม่ที่มีต่อครอบครัวสังคมและประเทศชาติ เพื่อยกย่องแม่ดีเด่น และลูกที่มีความกตัญญูทเวทีอย่างสูงต่อแม่ กิจกรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการจัดงานวันแม่แห่งชาติคือการคัดเลือกแม่ดีเด่นทั่วประเทศ เพื่อยกย่องและเผยแพร่เกียรติคุณผู้ที่ได้รับการคัดเลือก

^{๕๓} พ่อตัวอย่างแห่งชาติ ปี ๕๔-ภาพสัญลักษณ์ของขวัญปีใหม่, “คุณสมบัติของพ่อตัวอย่างแห่งชาติ”, (ออนไลน์), แหล่งที่มา: www.gad.moi.go.th/NSJ-20-05-54-1743.pdf (๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘).

เป็นแม่ดีเด่นทั้งในส่วนกลางและในส่วนภูมิภาคเพื่อเป็นแบบฉบับที่ดีให้ปรากฏแก่สาธารณชนและเพื่อให้สังคมได้ตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่อันสำคัญยิ่งของสตรีผู้ที่เป็นแม่

จากการหลักเกณฑ์การคัดเลือกแม่ดีเด่นแห่งชาติ เป็นการคัดเลือกแม่ที่มีคุณสมบัติ มีคุณธรรมจริยธรรมในการนำหลักพุทธจริยธรรมไปสั่งสอนบุตรให้เป็นบุคคลที่ดีมีวินัย ช่วยเหลือสังคมและประเทศชาติ

๑.ประเภทของแม่ดีเด่นแบ่งเป็น ๕ ประเภทดังนี้

๑)แม่ผู้เป็นเกษตรกร คัดเลือกจากแม่ที่มีอาชีพเกษตรกรรมซึ่งประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียรซื่อสัตย์สุจริตอบรมเลี้ยงดูลูกด้วยความรักความเอาใจใส่ความมานะอดทนทำให้ลูกได้รับการศึกษามีอาชีพที่สุจริตมีความประพฤติดีเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

๒)แม่ผู้เสียสละคัดเลือกจากแม่ที่มีลูกเป็นทหารตำรวจหรืออาสาสมัครซึ่งได้เสียสละในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อความมั่นคงของชาติการรักษาความสงบเรียบร้อยการบรรเทาสาธารณภัยโดยได้ประกอบวีรกรรมที่ควรแก่การยกย่องหรือทำคุณประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติอย่างเด่นชัดสมควรเป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป

๓)แม่ผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม คัดเลือกจากแม่ผู้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคมด้วยความเสียสละเป็นที่ยอมรับของสังคมทำหน้าที่ต่อบุพการีและภรรยาโดยไม่บกพร่องและทำหน้าที่ของแม่ที่ดีให้การอบรมเลี้ยงดูลูกให้มีความรู้ความประพฤติดีมีอาชีพสุจริต

๔)แม่ผู้มีความมานะอดทนขยันหมั่นเพียร คัดเลือกจากแม่ที่มีความมานะอดทนขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพและการเลี้ยงดูบุตรด้วยความเสียสละอย่างสูงอบรมเลี้ยงดูลูกด้วยความรักความเอาใจใส่ความมานะอดทนทำให้ลูกได้รับการศึกษามีอาชีพสุจริตมีความประพฤติดีเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

๕)แม่ผู้ทำประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ คัดเลือกจากแม่ที่มีลูกซึ่งได้อุทิศตนเพื่อประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติในด้านการศึกษาพัฒนาสังคมเศรษฐกิจ การสาธารณสุขสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ ด้วยความเสียสละมีความประพฤติดีมีอาชีพสุจริตเป็นที่ยอมรับของสังคมและสมควรเป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป

๒.คุณสมบัติของแม่ดีเด่นนอกจากคุณสมบัติตามที่กล่าวในข้อ๑แม่ดีเด่นจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้

๑)มีสัญชาติไทย

๒)มีความประพฤติดี

๓)มีสุขภาพดี

๔)มีความเป็นแม่ที่ดี

๕)มีอายุไม่ต่ำกว่า ๕๐ ปี ยกเว้นแม่ของผู้เสียสละ

๖) มีครอบครัวเป็นที่ยอมรับและเป็นแบบอย่างของสังคม

๗) เป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม

๘) เป็นผู้นิยมและรักษาเอกลักษณ์ของไทย

๙) มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติศาสนาพระมหากษัตริย์และเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข

๓. การคัดเลือกแม่ดีเด่นแบ่งออกเป็น การคัดเลือกแม่ดีเด่นในส่วนกลางและในส่วนภูมิภาค

๑) การคัดเลือกแม่ดีเด่นในส่วนกลาง คณะกรรมการฝ่ายคัดเลือกแม่ดีเด่นเป็นผู้คัดเลือกตามจำนวนดังนี้

(๑) แม่ผู้เป็นเกษตรกรจำนวนไม่เกิน ๑๕ คน คัดเลือกจากสำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรของกรมส่งเสริมการเกษตรซึ่งแบ่งไว้ ๖ เขต และในจังหวัดเดียวกันไม่ควรได้รับการคัดเลือกเกิน ๑ คน

(๒) แม่ของผู้เสียสละจำนวนไม่เกิน ๔๓ คน โดยคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ เป็นผู้สรรหาและคัดเลือกแบ่งเป็น ทหารบก จำนวนไม่เกิน ๑๐ คน ทหารเรือ จำนวนไม่เกิน ๕ คน ทหารอากาศ จำนวนไม่เกิน ๕ คน ตำรวจ จำนวนไม่เกิน ๘ คน อาสาสมัคร จำนวนไม่เกิน ๑๕ คน

(๓) แม่ผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม จำนวนไม่เกิน ๑๕ คน

(๔) แม่ผู้มีความมานะอดทนขยันหมั่นเพียร จำนวนไม่เกิน ๑๕ คน

(๕) แม่ของผู้ทำประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ จำนวนไม่เกิน ๑๕ คน

รวมแม่ดีเด่นในส่วนกลาง จำนวนไม่เกิน ๑๐๓ คน แม่ดีเด่นที่ได้รับการคัดเลือกในส่วนกลางนี้อาจจะมีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานคร หรือ ในต่างจังหวัดก็ได้

๒) การคัดเลือกแม่ดีเด่นในส่วนภูมิภาค

(๑) ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการคัดเลือกจังหวัดละ ๑ คน โดยมีคณะกรรมการได้แก่

๑. ผู้ว่าราชการจังหวัด

๒. นายกเหล่ากาชาดประจำจังหวัด

๓. พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด

๔. ประธานชมรมแม่ดีเด่นแห่งชาติประจำจังหวัด

๕. ประธานสมาคมสภาสังคมสงเคราะห์ฯ ประจำจังหวัด (ถ้ามี)

๖. ผู้ทรงคุณวุฒิอื่นตามที่เสนอประมาณ ๒ - ๓ ท่านพิจารณา

จากแม่ของอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดและเสนอเป็นแม่ดีเด่นประเภทใดประเภทหนึ่งเพียงประเภทเดียว ยกเว้นจังหวัดนครราชสีมา คัดเลือกได้ไม่เกิน ๓ คน และจังหวัดสมุทรปราการ ชลบุรี สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ชัยภูมิ ขอนแก่น อุดรธานี ร้อยเอ็ด สกลนคร เชียงใหม่ เชียงราย นครสวรรค์

นนทบุรี เพชรบูรณ์ นครศรีธรรมราช สงขลา ให้คัดเลือกจังหวัดละไม่เกิน ๒ คน แม่ดีเด่นในส่วนภูมิภาคจะต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดที่ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้คัดเลือก

๓) ประธานกรรมการประสานงานส่วนภูมิภาค ๑๒ ภาคของสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีสิทธิ์เสนอแม่ดีเด่นประจำภาคได้ภาคละ ๑ คน โดยพิจารณาจากจังหวัดต่างๆ ในภาคเสนอเป็นแม่ดีเด่นประเภทใดประเภทหนึ่งเพียงประเภทเดียว และเสนอตรงต่อประธานกรรมการฝ่ายคัดเลือกแม่ดีเด่น

๓. การเสนอชื่อแม่ดีเด่น ผู้ที่เสนอชื่อแม่ดีเด่นจะต้องส่งเอกสารและหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณาดังนี้

๑) ประวัติของผู้ที่ได้รับการเสนอเป็นแม่ดีเด่นตามแบบกรอกประวัติพร้อมสำเนาจำนวน ๑๕ ชุด (ยกเว้นประวัติของแม่ดีเด่นที่เสนอโดยผู้ว่าราชการจังหวัดและประธานภาคของสภาสังคมสงเคราะห์ฯ ส่งให้สภาสังคมสงเคราะห์ฯ เพียง ๒ ชุด)

๒) สำเนาทะเบียนบ้านที่มีชื่อของผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อเป็นแม่ดีเด่น ๑ ชุด (แม่ดีเด่นในส่วนภูมิภาคจะต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดที่เสนอ)

๓) สำเนาบัตรประชาชน ๑ ชุด

๔) รูปถ่ายหน้าตรง ขนาด ๓ นิ้ว จำนวน ๔ รูป (ไม่ควรเกิน ๒ ปี)

จากหลักเกณฑ์การคัดเลือกแม่ดีเด่นในโอกาสวันแม่แห่งชาติจะต้องมีคุณสมบัติของแม่ดีเด่น ๕ ประการ คือ แม่ผู้เป็นเกษตรกร แม่ผู้เสียสละ แม่ผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม แม่ผู้มีความมานะอดทนขยันหมั่นเพียร แม่ผู้ทำประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ หลักการคัดเลือกแม่ดีเด่นจะต้องเริ่มจากส่วนกลางและภูมิภาค

๓.๔.๓ การสั่งสอนบุตรธิดาตามหลักพุทธจริยธรรมของพ่อตัวอย่างและแม่ดีเด่นในสังคมไทย

ด้วยงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการสั่งสอนบุตรธิดาตามหลักพุทธจริยธรรม ที่พ่อตัวอย่างและแม่ดีเด่นในสังคมไทย ได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ ดังนั้น การศึกษาในเรื่องนี้ ต้องศึกษาจากประเภทและคุณสมบัติของพ่อตัวอย่าง และจากประเภทและคุณสมบัติของแม่ดีเด่นในข้อที่ผ่านมา ดังต่อไปนี้

๓.๔.๓.๑ พ่อตัวอย่าง ต้องประกอบด้วยคุณธรรม ๒ ประการ คือ ๑) การดำรงตนเป็นแบบอย่าง อันเป็นการสอนทางอ้อม ๒) การอบรมสั่งสอนโดยตรง

๑) การดำรงตนเป็นแบบอย่าง อันเป็นการสอนทางอ้อม

ก. อยู่ในศีลธรรมอันดี มีสัมมาชีพเป็นหลักฐาน

ข. ไม่มัวเมาในการพนันอบายมุข

ค. ไม่ดื่มสุราเป็นอาภิน

ง. เป็นแบบอย่างของสามีที่ดี และพ่อที่ดี

- จ. มีภรรยาคนเดียว
- ฉ. ครอบครัวไม่แตกแยก
- ช. มีความขยันหมั่นเพียร อดทนซื้อสัตย์สุจริต
- ญ. เลี้ยงดูลูกด้วยความรักความเมตตา

๒) การอบรมสั่งสอนโดยตรง

- ก. ห้ามไม่ให้ลูกประพฤติชั่ว
- ข. สอนให้ลูกตั้งอยู่ในสุจริตธรรม
- ค. ส่งเสียให้ได้รับการศึกษา ไม่ทอดทิ้ง
- ง. สอนให้ลูกเสียสละเพื่อสังคมส่วนรวม

จากการศึกษาดังกล่าวจะพบว่า การสั่งสอนบุตรธิดาของพ่อตัวอย่าง ตรงกับหลักพุทธจริยธรรมหลายหมวดด้วยกัน หากแต่ไม่ครบตามหมวดพุทธจริยธรรมนั้น ในหลักพรหมวิหาร ๔ ก็เน้นที่เมตตาหรือความรักเป็นใหญ่ ไม่กล่าวถึงอีก ๓ ข้อ ในหลักเบญจศีล หรือ ศีล ๕ ก็เน้นเรื่องศีลข้อ ๓ และศีล ข้อ ๕ เป็นหลัก ในหลักทศ ๖ ก็เน้นเพียง ๓ ข้อแรก มิได้เน้นการเลือกคู่ครองและการมอบทรัพย์สินสมบัติให้ แต่ในฆราวาสธรรม คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ มีครบทั้ง ๔ ข้อ

๓.๔.๓.๒ แม่ดีเด่น ต้องประกอบด้วยคุณธรรม ๒ ประการคือ ๑) การดำรงตนเป็นแบบอย่าง อันเป็นการสอนทางอ้อม และ ๒) การอบรมสั่งสอนโดยตรง

๑) การดำรงตนเป็นแบบอย่าง อันเป็นการสอนทางอ้อม

- ก. ความเป็นแม่ที่ดี
- ข. มีครอบครัวเป็นที่ยอมรับและเป็นแบบอย่างแก่สังคม
- ค. เลี้ยงดูลูกด้วยความรักความเมตตา
- ง. เอาใจใส่ดูแลลูก มีความมานะอดทน
- จ. มีความขยันหมั่นเพียร

๒) การอบรมสั่งสอนโดยตรง

- ก. ห้ามไม่ให้ลูกประพฤติชั่ว
- ข. สอนให้ลูกตั้งอยู่ในสุจริตธรรม
- ค. ส่งเสียให้ได้รับการศึกษา ไม่ทอดทิ้ง
- ง. สอนให้ลูกเสียสละเพื่อสังคมส่วนรวม

จากการศึกษาดังกล่าวจะพบว่า การสั่งสอนบุตรธิดาของแม่ดีเด่น ตรงกับหลักพุทธจริยธรรมหลายหมวดเหมือนพ่อตัวอย่าง และไม่ครบตามหมวดพุทธจริยธรรมเช่นกัน คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ ก็เน้น ครบทั้ง ๔ ข้อเช่นกัน มีข้อสังเกตว่าการสั่งสอนบุตรธิดาของแม่ดีเด่น ไม่ได้เน้นในเรื่องศีล ๕ เหมือนพ่อตัวอย่าง

สรุปได้ว่า การสั่งสอนบุตรธิดาของพ่อตัวอย่างและแม่ดีเด่นในสังคมไทย ได้ถือปฏิบัติตามหลักพุทธจริยธรรมในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา ที่เด่นชัดที่สุด คือ หลักฆราวาสธรรม ๔ คือ สัจจะ ความซื่อสัตย์ ทมะ ความข่มใจ (มานะ) ขันติ ความอดทน และ จาคะ ความเสียสละเพื่อส่วนรวม ส่วนในพุทธจริยธรรมหมวดอื่นก็มีแต่ไม่ครบหมวด เช่น หลักทศ ๖ หลักพรหมวิหาร ส่วนบิดาจะมีข้อแตกต่างตรงเรื่องศีล ๕ เพิ่มเติมเป็นพิเศษ

๓.๕ บทสรุป

ในการสั่งสอนบุตรธิดาตามหลักพุทธจริยธรรมของพ่อตัวอย่าง และแม่ดีเด่นในสังคมไทย บิดามารดาเป็นผู้ใกล้ชิดบุตรธิดาที่สุด มีอิทธิพลในการหล่อหลอมให้บุตรธิดาให้เป็นคนดี เป็นพลเมืองดี เป็นคนดีของครอบครัวและสังคม มีบทบาทหน้าที่ในการเลี้ยงดูทางด้านร่างกาย และทางด้านจิตใจ ในการเลี้ยงดูทางด้านร่างกายคือ ๑. ห้ามปรามมิให้ประพฤติชั่ว ๒. อบรมสั่งสอนให้ประพฤติดี ๓. ส่งเสริมให้ศึกษาเล่าเรียน ๔. เป็นธุระให้บุตรเมื่อจะมีคู่ครอง ๕. มอบทรัพย์ให้ตามโอกาสอันควรและทางด้านจิตใจ มีความปรารถนาดีต่อบุตรธิดา คอยแนะนำบุตรในทางที่ดี รู้จักควบคุมจิตใจตนเอง ให้มีสัมมาทิฐิในการในการดำเนินชีวิต มีความสำคัญ ๔ ประการคือ ๑. เป็นบิดามารดาต้นแบบ ๒. เป็นพระพรหมของบุตรธิดา ๓. เป็นบุรพเทพของบุตรธิดา ๔. เป็นบูรพาจารย์ของบุตร

บิดามารดาในฐานะที่เป็นบุพการีของบุตร ต้องทำหน้าที่ในการดูแลบุตรให้มีความสมบูรณ์ทางด้านร่างกาย และทางด้านจิตใจ สอนให้บุตรละทิ้งความชั่ว และสร้างคุณงามความดี เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรธิดา เกิดความสำนึกและซาบซึ้งในพระคุณของบิดามารดาอย่างแท้จริงสมควรที่บุตรธิดาจะต้องสักการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ และการดูแลตอบแทนด้วยความกตัญญูกตเวที ซึ่งคุณธรรมของคนดีและผู้ที่เจริญแล้ว สมควรที่สังคมจะยกย่องนับถือ ให้เกียรติรำลึกถึงบิดามารดา ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เริ่มจัดงานวันพ่อแห่งชาติขึ้น โดยคุณหญิงเนื้อทิพย์ เสมรสุต นายกสมาคมผู้อาสาสมัครและช่วยการศึกษา และในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ได้จัดงานวันแม่แห่งชาติครั้งแรก โดยสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ให้ประชาชนเห็นว่าการที่ประชาชนมีศีลธรรม วัฒนธรรม เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมย่อมทำให้บ้านเมืองมีสันติสุข ร่มเย็นเป็นสุข ทั้งนี้ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของในหลวงและพระราชินี ในงานวันพ่อได้คัดเลือกพ่อตัวอย่าง และในงานวันแม่ได้คัดเลือกแม่ดีเด่น ให้ผู้ที่เป็นพ่อแม่ได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่พึงมีต่อบุตรธิดาและครอบครัว จึงได้ประกาศเกียรติคุณ และเผยแพร่ให้สังคมได้รับรู้ถึงคุณงามความดีของพ่อแม่ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเป็นแบบอย่างที่ดีสมควรแก่ความชื่นชม

พ่อตัวอย่างและแม่ดีเด่นมีหลักการสอนที่ตั้งมั่นในศีล และไม่ครบตามหมวดพุทธจริยธรรม การคัดเลือกพ่อตัวอย่างจะเน้นศีลข้อ ๓ คือ ให้มีภรรยาคนเดียว และศีลข้อ ๕ ไม่ดื่มสุราเป็นอาจिन ในหลักทศ ๖ จะเน้นการเลี้ยงดูทางด้านร่างกาย คือ ๑.ห้ามปรามมิให้ประพฤติชั่ว ๒. อบรมสั่งสอนให้ประพฤติดี ๓. ส่งเสริมให้ศึกษาเล่าเรียน การสั่งสอนของพ่อตัวอย่างตรงกับหลักพุทธ

จริยธรรมหลายหมวด ในหลักพรหมวิหารข้อ ๑ เน้นความเมตตาและความรักเป็นใหญ่ มิได้เน้นการเลือกคู่ครองและการมอบทรัพย์สินสมบัติให้ แต่ในฆราวาสธรรม ๔ ธรรมของผู้ครองเรือน คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ มีครบทั้ง ๔ ข้อ และแม่ดีเด่นตรงกับพุทธจริยธรรมหลายหมวดและไม่ครบตามหมวดพุทธจริยธรรมเหมือนพ่อตัวอย่าง ในหลักพรหมวิหาร ๔ เน้นที่ความรักและความเมตตา ในหลักทศ ๖ เน้นเพียง ๓ ข้อแรกเช่นกัน และในฆราวาสธรรม ๔ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ ได้เน้นครบทั้ง ๔ ข้อเช่นกัน มีข้อสังเกตว่าการสั่งสอนบุตรธิดาของแม่ดีเด่น ไม่ได้เน้น ศील ๕ เหมือนพ่อตัวอย่าง

บทบาทหน้าที่ของบิดามารดา มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและความอยู่รอดของครอบครัว บุตรธิดาในครอบครัวนั้นอยู่เย็นเป็นสุข เป็นคนดี สามารถเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ เป็นแบบอย่างที่ดีของครอบครัวและสังคมต่อไปในอนาคต